

CA'FERİLİKTE MUT'A VE ONA KARŞI SÜNNÎ DURUŞ

Saffet KÖSE*

ÖZET

Mut'a nikâhı dört mezhep ile Ca'ferîler arasındaki en temel tartışma konularından birisidir. Tartışmanın temelinde şu hususlar vardır:

Hız. Peygamber döneminde başlangıçta izin verilen mut'a nikâhının belli aralıklarla yasaklanıp serbest bırakılması [Ca'ferîlerin iznin devam ettiği yönündeki iddiaları];

Sahabenin önde gelenlerinden Abdullah b. Abbas (ö.68/687) ile tâbiûn'un büyük âlimlerinden İbn Cüreyc'ten (ö.150/767) mut'a nikâhının cevazı yönündeki bazı rivayetler,

İbn Abbas'ın bu görüşünden rücu edip etmediği münakaşaları;

Übeyy b. Ka'b (ö.21/642) ile Abdullah b. Mes'ûd'un (ö.32/652) Nisâ suresinin:

{ قَدْ اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَأَتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ }

"...O halde onların hangilerinden nikâh ile yararlanmışsanız, belirlenen mehirlerini Allah'ın öngördüğü değişmez bir hak olarak tastamam verin..." şeklinde-

ki 24. ayetini "belirli bir süreye kadar" ilavesiyle okudukları yönündeki

rivayetlerle bu ayet etrafındaki farklı yorumlar [ki en önemlisi Ca'feriyye'nin ayetin mut'anın cevazına delil teşkil ettiği görüşü];

Mut'a nikâhını Hız. Peygamber'in değil Hız. Ömer'in (ö.23/644) yasakladığı ve bunun üzerine Hız. Ali'nin (ö.40/661) "Eğer Ömer mut'ayı yasaklamasaydı isyan-kar/şakî dışında kimse zina etmezdi" şeklinde kaynaklarda nakledilen sözü bu alandaki tartışmaların odak noktalarını oluşturmaktadır.

Bu makalede konu etrafıca işlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mut'a, Nisâ' (4), 24, Ca'feriyye, Abdullâh b. Abbâs, Hız. Ömer, Hız. Ali

LEGITIMACY OF MUT'A MARRIAGE IN JA'FARIYA AND THE SUNNÎ STAND AGAINST IT

One of the most fundamental issues debated between four madhahib and ja'ferî scholars is mut'a marriage. The underlying issues of the debates on this topic are as follows:

Permission and prohibition of mut'a marriage at certain times during the life time of the prophet though permitted at the beginning (the ja'farî claim for permission to continue)

Some narrations from Abdullâh b. 'Abbâs (d.68/687), one of the highly respected companions of the prophet, and from Ibn Jurayj (d.150/767), one of the great scholars of those who followed the companions of the prophet, al-tabieen, as to permission of mut'a

The claims Ibn 'Abbās changed his view on mut'a marriage Sayings related to 'Ubeyy b. Ka'b (d.21/642) and 'Abdullāh b. Mas'ūd (d.32/652) as they used to read the verse of al-Nisā':

{ قَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ }

"so those of them whom you enjoy, give them their appointed wages" (4:24) with three more words resulting in the sentence of the form: "...to an appointed time (ilā ajal musammā)." and different commentaries on this verse (the view of ja'fariya, the most important one, referring to the permissibility of mut'a marriage)

The argument that mut'a was only forbidden by the caliph 'Umar (d.23/644) and for it was 'Alī himself who said: "If 'Umar had not prohibited mut'a, no one would commit fornication except the wretched!" is also the focus of the debates on the issue.

The topic of mut'a marriage has been discussed thoroughly in this article.

Key Words: Mut'a, Ja'feri scholars, verse of al-Nisā' 24, Ibn 'Abbās, caliph 'Umar, Imām 'Alī

GİRİŞ

Mut'a nikâhı Ca'ferî mezhebiyle diğer fıkıh ekolleri arasında en temel tartışma konularından olduğu gibi ayrıncı özelliklerden de birisidir. Şîî-Ca'ferî gelenek dışında bu nikâhı caiz gören bir ekol yoktur. Bu mezhebin imamlarına ait eserlerde mut'aya atfedilen önem nerdeyse iman esası haline getirilmiş, Nisâ' suresinin 24. ayetinin bu nikâhı tecviz etmesi ve Hz. Peygamber'in de izin vermesine rağmen yetkisi olmadığı halde Hz. Ömer tarafından yasaklandığı iddiası ön plana çıkarılmış, bu düşünce diğer bazı delillerle de desteklenmiştir. Mut'aya teşvik neticesinde özellikle 1979 Humeynî devrimi sonrası İran'da bu nikâh iyice yaygınlaşıp kök salmış¹ fakat Şehlâ Hâirî'nin konu ile ilgili alan araştırmasında görüldüğü kadarıyla oldukça kötüye kullanılmaya müsait olan bu anlayış sonucunda iş tamamen çığırından çıkmış gözükmektedir. Buna karşın diğer mezhep uleması böyle bir nikâhın caiz olmadığı hususunda müttefiktir.

Bu yazıda Şîa'ya göre mut'a ahkâmı ve delilleri belirlendikten sonra eleştirisi yapılacak, Kur'ân-Sünnet merkezli bir değerlendirmeden sonra içten gelen sağduyulu bir ses olarak Mûsâ Mûsevî'nin görüşleri özetlenecektir.

1-KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ca'ferîler'in *en-nikâhu'l-munkatî'*, *en-nikâhu'l-müeccel*, *nikâh bi-lâ mîrâs* veya *fercün gayru mevrûs* gibi isimler de verdikleri² mut'a, nikâh türü olarak belli bir ücret/mehir mukabilinde belli süreliğine evlenmek demektir.³ Kelimenin sözlük ve ıstılahtaki anlamı arasında bir ilişki de söz konusudur. Çünkü mut'a menfaat ve faydalanma anlamlarına gelir.⁴

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, saffetkose@selcuk.edu.tr

¹ Şehlâ Hâirî, *Mut'a*, s. 17, 208, 268.

² Âyetullâhiluzmâ es-Seyyid Yûsuf el-Medenî et-Tebrîzî, *Minhâcü'l-ahkâm*, I, 315.

³ Seyh Müfid, *Hulâsatu'l-icâz*, s. 19; Tûsî, *Kitâbü'l-Hilâf*, IV, 340, nr. 119; a.mlf., *en-Nihâye*, s. 489-493.

⁴ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, "m.t.'a." md.

Bazı fakihler her ikisi de geçici evliliği ifade etse de mut'a nikâhı ile muvakkat evlenmeyi birbirlerinden ayırırlar. Bu ayırımı göre mut'a nikâhı *mut'a* (yararlanma) lafızlarıyla yapılan akittir. Yani şu kadar ücret/mehir karşılığında senden şu kadar süre yararlanayım gibi bir teklifle yapılır. Muvakkat nikâh ise evlenmeyi ifade eden lafızlarla belli bir süreliğine akdedilir. Seninle şu kadar süreliğine evleneyim gibi. Mut'a nikâhında *yararlanma* muvakkat nikâhta ise *evlenme* lafızları merkezi rol oynar. Bu ayırımın pratikte çok fazla bir anlamı yoktur. Her iki akit de süreli olduğundan dört mezhebe göre de haramdır ve batıldır. Zeydiler de aynı görüştedir. Ancak Hanefî mezhebi imamlarından Züfer (ö.158/775) muvakkat nikâhta süre şartının batıl (yok hükmünde) olduğunu ve akdin süreklilik kazanmış olarak sıhhat kazanacağını düşünür.

2-Şİİ-CA'FERÎ ANLAYIŞA GÖRE AKDİN GENEL ÇERÇEVESİ

Mut'a nikâhı ile evlenmek istenilen kadın bulûğa ermiş, temyiz gücüne sahip olmalı ve evlenme manilerinden herhangi birisinin bulunmaması gerekir.⁵ Mut'anın iffetli, inançlı, bilgili, görgülü, adaletli kadınlarla yapılması tavsiyeye şayandır. Yahudi, Hıristiyan gibi Ehl-i Kitap kadınlarıyla yapılması da caizdir. Ancak bu dinlere mensup kadınlarla akit yapan erkeklerin mut'a yaptıkları kadınların içki içmelerine ve domuz eti yemelerine engel olmaları gerekir. Fâcire/günahkâr kadınlar için de aynı esas geçerlidir. Bu evsftaki kadınlarla mut'a yapanlar nikâh sonrası kötülük işlemesine engel olmalıdırlar. Mut'anın mecûsilerle yapılması ise mekruhtur.⁶

Ailesini küçük düşürücü (ayb, âr) bir etkisinin bulunması sebebiyle bakire kızlarla da mut'a yapmak mekruhtur.⁷

Mut'a nikâhı ile evlilik teklifinde bulunulan kadının evliliğe engel bir durumunun bulunup bulunmadığının mesela evli olup olmadığının ya da iddet durumunun sorulması gerekmez. Böyle bir niyeti olan erkeğin kadına sorup ondan aldığı cevaba göre hareket etmesi kendisi açısından yeterlidir, araştırmak zorunda değildir.⁸ Şüphelenmesi halinde ihtiyaten durumunu araştırması tavsiye edilmektedir. Eğer evlenme engelinin bulunduğu ortaya çıkmış ise nikâh fasit olur. Bu durumda zıfaf vaki olmuş ve kadın da bu durumu bilerek gizlemiş ise mehre hak kazanamaz, bilgisizlik söz konusu ise emsal mehrini alır, konuştukları mehir bundan fazla ise aldığı fazlalığı iade eder.⁹

⁵ İ. Kâfi Dönmez, "Müt'a", *DİA*, XXXII, 175.

⁶ Küleynî, *el-Kâfî*, III, 459-461; İbn Bâbeveyh el-Kummî, *Men lâ yahduruhu'l-fakîh*, III, 288-289; Tûsî, *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 230-231; a.mlf., *el-İstîbsâr*, III, 148-152; a.mlf., *en-Nihâye*, s. 490; Tebrîzî, I, 316-317.

⁷ Bk. Küleynî, III, 469; İbn Bâbeveyh el-Kummî, III, 289; Tûsî, *el-İstîbsâr* III, 153; a.mlf., *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 228, 230; Tebrîzî, I, 317-318.

⁸ Şeyh Müfid, *Risâletü'l-mut'a*, s. 14, nr. 27.

⁹ Şeyh Müfid, *Risâletü'l-mut'a*, s. 14, nr. 37; Tûsî, *en-Nihâye*, s. 490-491.

Mut'ada icap yani mut'a teklifi *metta'tü* (mut'a ile evlendim), *zevvectü* (evlendim), *enkâhtü* (nikâhlandım) ifadelerinden birisi ile yapılmalıdır. Bunların dışında mut'a teklifi geçerli değildir. Kabul ise rızaya delalet edecek herhangi bir sözle olabilir.¹⁰

Bulûğ çağına ulaşmış kızla yapılacak mut'a nikâhında velisinin izni gerekli değildir. Bâliğa olmamış ve anne-babası hayatta olan kızla mut'a, babasının izni alınmaksızın caiz olmaz.¹¹

Mut'a nikâhı yapılacak kadın bakımından erkek herhangi bir sayıyla sınırlı değildir. Aynı anda dilediği kadar mesela bin adet kadınla böyle bir evlilik yapılabilir. Hatta daimi nikâhla dört kadınla evli bulunan kişi de dilediği sayıda kadını mut'a nikâhı ile alabilir. Bu görüşün hareket noktası mut'a ile alınan kadınların *kiralannmış* (müste'cere) veya *cariye* konumunda bulunmalarıdır. Nitekim masum imamlardan mut'a ile alınan kadınların *kiralannmış kadın* konumunda buldukları bu sebeble de sınırsız sayıda kadının aynı anda bir kocanın nikâhı altında toplanabileceği, keza aynı kadınla binlerce defa tekrar tekrar mut'a yapılabileceği nakledilmektedir.¹² Daimi evlilikte üçüncü boşamadan sonra bu imkân kadının bir başkasıyla evlenme şartına bağlanmış iken¹³ görüldüğü üzere mut'ada bu şart aranmamaktadır.

Mut'a nikâhında süre ve mehir net olarak mutlaka belirlenmelidir. Ca'fer es-Sâdık'ın (Ebû Abdillâh) "belirlenmiş süre ve belirlenmiş ücret bulunmadıkça mut'a olmaz"¹⁴ dediği nakledilmektedir. Sürenin belirlenip mehrin zikredilmediği akit sahih değildir, batıldır. Süre konusunda ise herhangi bir alt ve üst sınır yoktur. Bir dakikalık olabileceği gibi elli yıllık da olabilir.¹⁵ Mehrin belirlenip sürenin belirtilmediği nikâh akdi daimi evliliğe dönüşür ve onun hükümlerine tabi olur.¹⁶ Bu durumda da icabın *zevvectü* veya *enkâhtü* ifadelerinden birisi ile yapılması gerekir. İcap, *metta'tü* ifadesiyle yapılmış ise akit batıldır. Mehrin alt ve üst sınırı için belirlenmiş bir değer yoktur, miktar, tamamen tarafların anlaşmalarına bağlıdır.¹⁷

Mut'anın mehri de son derece basittir. Caferî imamlardan nakledildiğine göre bir avuç buğday, bir hurma veya biraz un, bir diş fırçası/misvak bile mehir

¹⁰ Tebrîzî, I, 316.

¹¹ İbn Bâbeveyh el-Kummî, III, 289; Tûsî, *el-İstibsâr*, III, 152-153; a.mlf., *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 229; a.mlf., *en-Nihâye*, s. 490.

¹² Küleynî, III, 457-458, 466-467; İbn Bâbeveyh el-Kummî, III, 289-290; Tûsî, *el-İstibsâr*, III, 154-155; a.mlf., *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 232-233, 242; a.mlf., *en-Nihâye*, s. 492; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-mut'a*, s. 12, nr. 24-26; Sâih Ali Hüseyin, *el-Aslû fi'l-eşyâ'...ê Velâkinne'l-müt'ate harâm!*, s. 141.

¹³ Bakara (2), 230.

¹⁴ Küleynî, III, 461; Tûsî, *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 236.

¹⁵ Küleynî, III, 461, 465-466; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-mut'a*, s.10, nr. 15; Tûsî, *el-İstibsâr*, III, 158-159; a.mlf., *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 236; a.mlf., *Kitâbü'l-Hilâf*, IV, 340; Tebrîzî, s. 320-321, 325.

¹⁶ Daimi evlilikle mut'anın genel bir mukayesesi için bk. Dönmez, "Mut'a", s. 176-177; Abdullah Kahraman, "Mut'a Nikâhı Üzerine Bazı Mülâhazalar", s. 164-166.

¹⁷ Tebrîzî, s. 318-320.

için yeterlidir.¹⁸ Bu günkü uygulamalarda da mehrin sembolik olduğu durumlar çoktur.¹⁹

Müddet dolmadan mut'a akdinin başlangıçta belirlenen süresini doğrudan doğruya uzatma imkânı yoktur. Ancak erkek kalan süreyi bağışlarsa, müddet tamamlanmış olacağından yeni bir süre ve mehir ile mut'a yapılabilir.

Süre ve mehir dışında kalan ve daimi nikâhta aranan şartlar müstehaptır. Akdi doğrudan ilgilendirmez. Mesela şahit tutmak böyledir. Çünkü şahit daimi akit için gerekli bir ispat vasıtasıdır. Bu da çocuk sebebiyledir. Erkeğin zina töhmetine maruz kalmasından endişe etmesi halinde iki şahidin huzurunda akdi yapması müstehaptır.²⁰ Bu günkü uygulama da aynı şekildedir ve genellikle şahitsiz yapılmaktadır.²¹

Mut'a nikâhı ile yapılan evlilikte kocanın boşaması geçersizdir. Sürenin dolmasıyla akit sona erer.²² Süre ve mehrin belirlendiği akitten sonra erkek zifafa girmeden ayrılmak isterse mehrin yarısını verir ve kalan günleri kadına bağışlar. Tamamını ödemiş olması halinde yarısını kadından talep edebilir.²³

Kadının mehrini eksiltten bir başka husus da zıfaf vaki olduktan sonra cinsel ilişkiden imtina etmesidir. Erkek bu süreye tekabül eden miktarı kadının mehrinden düşebilir.

Mut'a nikâhı ile yapılan evlilikte koca azil yapsa bile doğan çocuğun nesebi o kocadan sabit olur. Ancak koca doğan çocuğun nesebini reddederse hâkim görüşüne göre karşılıklı lanetleşmeye (li'ân) gidilemez. Şeyh Müfid ve Şerif Murtezâ gibi bazı âlimler li'ân'ın vaki olacağını savunurlarsa da baskın görüşe göre mut'a nikâhında li'ân söz konusu olmaz. Zihâr ve îlâ' konusu ise tartışmalıdır. Ancak meşhur olan görüşe göre îlâ' vaki olmaz. Çünkü îlâ' ayetinde²⁴ talaktan bahsedilmektedir. Mut'ada ise talak yoktur.²⁵

Mut'a nikâhı süresinin dolmasıyla ayrılmış kadına karşı ayrıldığı kocasının nafaka yükümlülüğü yoktur.²⁶

Mut'a nikâhının karı-koca arasında mirasçılık doğurup doğurmayacağı tartışmalıdır. Bu konuda dört görüş nakledilmektedir. Bir görüşe göre mut'a yapanlar şart koşarsa da mirasçılık sözkonusu olmaz. İkinci görüşe göre mut'a nikâhı miras ahkamı bakımından daimi nikâh gibidir. Üçüncü görüşe göre aralarında şart koşmuşlarsa mirasçılık cereyan eder. Dördüncü görüşe göre ise şart koşarak dü-

¹⁸ Küleynî, III, 464; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-mut'a*, s. 11, nr. 17; Tûsî, *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 234.

¹⁹ Hâirî, s. 162, 229, 249 ve türlü yerler.

²⁰ Tûsî, *en-Nihâye*, s. 489; a.mlf., *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 235; a.mlf., *el-İstibsâr*, III, 155.

²¹ Şehlâ Hâirî, s. 230.

²² Küleynî, III, 464, 466; İbn Bâbeveyh el-Kummî, III, 291; Tûsî, *el-İstibsâr*, III, 158-159; a.mlf., *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 233; a.mlf., *en-Nihâye*, s. 492.

²³ Küleynî, III, 458; Tûsî, *en-Nihâye*, s. 491; Tebrîzî, s. 322-323.

²⁴ Bakara (2), 226-227.

²⁵ Tebrîzî, s. 326-327.

²⁶ Tûsî, *el-İstibsâr*, III, 159.

şürdükleri kısımlar haricindeki mallarda mirasçılık vaki olur. Fakat ana kaynaklardaki rivayetlerde mut'a nikâhının bir anlamda kiralama niteliği taşımasından dolayı mirasçılığın cereyan etmeyeceği görüşü ağırlık kazanmış gözükmektedir. Hatta mut'a nikâhının kuruluşu sırasında nasıl hareket edileceğini ifade eden temel eserlerde miras ahkâmının cereyan etmeyeceği şartının özellikle belirtilmesi bunu göstermektedir.²⁷ Nitekim mut'a nikâhının isimlerinden birisi de *nikâhun bilâ mirâs/mirassız nikâhtır*. Bunun bir sebebi de miras bizzat şeriatın belirlenmesiyle söz konusu olabilecek bir hükümdür. Mut'a için böyle bir hüküm gelmemiştir. Günümüzün âlimleri de karı-koca rasında mirasçılığın cereyan etmediği görüşündedir.²⁸ Ancak çocuklar anne-babalarına mirasçı olurlar. Tersi de geçerlidir. Yani anne-baba da çocuklarına mirasçı olur.

Nikâh süresinin bitiminde meşhur olan görüşe göre kadının bekleme süresi (iddet) iki hayızdır. Hayız görmeyen kadınıki ise kırk beş gündür. Vefat iddeti de iki rivayetten güçlü olanına göre dört ay on gündür. Esasen bu müddet Kur'ân-ı Kerîm'in kocası ölen kadınlar için öngördüğü bekleme süresidir.²⁹ Hamile olan kadının iddeti³⁰ çocuğunu doğurmakla son bulur.³¹

Mut'a, daimi nikâh gibi evlenme engeli doğuran bir özelliğe sahiptir.

Buraya kadar bizzat Ca'ferî mezhebinin ana kaynaklarından mut'anın genel esaslarını tespit etmiş olduk. Bunları bir cümle ile özetlemek gerekirse mut'a, sadece süre ve ücretin belirlenmesine bağlı bir akittir. Ca'ferîler açısından böyle bir akdin caiz olduğunu gösteren deliller nelerdir? Şimdi bunlara yer vereceğiz.

3-MUT'A NİKÂHINI CÂİZ GÖREN CA'FERÎLERİN DELİLLERİ: TÂRİHİ SAPTIRMA

Mut'a nikâhının cevazını savunan Ca'ferîler öncelikle mezhep ulemasının icmasını delil olarak zikretmektedirler.³² Bunun yanında Kur'ân-ı Kerîm'den de bazı ayetlerin mut'ayı caiz kıldığını savunmaktadırlar: Bunları şu şekilde hulusa edebiliriz:

1-Mut'a nikâhının cevazına dair ileri sürülen en güçlü delil Nisâ suresinin 24. ayetidir:

فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً

“O halde onlardan yararlanmanıza karşılık, kesilen ücretlerini bir hak olarak kendilerine verin.”

Ca'ferîler ayetteki ‘*istimiâ*’ (yararlanmak) lafzının mutlak olarak zikredildiğinde özel bir nikâh türü olan mut'adan başka bir şeye delalet etmediğini savu-

²⁷ Küleynî, III, 461; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-mut'a*, s. 12, nr. 24.

²⁸ Âyâtullâh iluzmâ Mæhæmmæd Fæzil Lænkærânî, s. 257.

²⁹ Bakara (2), 234.

³⁰ Talâk (65), 4.

³¹ Küleynî, III, 464; İbn Bâbeveyh el-Kummî, III, 291-292; Tûsî, *en-Nihâye*, s. 492; Tebrîzî, s. 328-330.

³² Şeyh Müfid, *Hulâsatü'l-icâz*, s. 19; Tûsî, *Kitâbü'l-Hilâf*, IV, 341.

nurlar. Ayetin devamında yer alan “*kesilen ücretlerini verin*” ifadesi mut'a nikâhına delaleti güçlendirdiğini düşünürler. Bu mezhep ulemasına göre şeriatta ücret kelimesi (ç. ücûr) sadece mut'a nikâhı için kullanılır, devamlı nikâhtaki mehir için kullanılmaz. Bunun yanında ayet nikâh akdiyle birlikte mehrin tamamının verilmesini emretmektedir. Bu ise sadece mut'a nikâhında vardır. Nitekim daimi nikâhta akitten sonra zifaf vaki olmamışsa mehrin yarısı ödenmektedir. Burada mehrin tamamının kâmilen ödenmesinin istenmesi mut'a nikâhı için açık bir delildir.

Ca'feriler, bu ayetle ilgili olarak Abdullâh b. Abbâs ve Abdullâh b. Mes'ûd'un kırâatında yer alan

فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ [إِلَىٰ أَجْلِ مُسَمًّى] فَاتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ فَرِيضَةً

“*belli bir vakte kadar*” ifadesini de kendilerini destekleyen bir delil olarak öne sürerler.³³

2- Nisâ' suresinin 3. ve 23. ayetleri de delil sayılmıştır:

فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ

“*Size helâl olan kadınlardan nikâhlayın*” ayetinde helal olan kadınların nikâhlanabileceği belirtilmektedir. Mut'a nikâhında yapılan da helal olan kadınlarla nikâhlanmaktan ibarettir.

وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ

“*Bunlardan ötesini mallarınızla istemeniz (evlenmeniz), size helâl kıldır*” ayetinde ortaya mal koyarak kadını nikâhlamaya izin vardır. Mut'a nikâhında yapılan da budur.³⁴

3-Ca'feriler Tahrîm suresinin 3. ayetini esas alarak Hz. Peygamber'in de mut'a yaptığını belirtirler. Bu iddiaya göre Hz. Peygamber hür bir kadınla mut'a nikâhı yapmış, hanımlarından bazıları bunu öğrenince kendisini gayr-ı meşrû bir iş yapmakla suçlamış bunun üzerine Rasûlullâh: “*Bu süreli bir nikâhtır ve helaldir, bu sırrı koru*” diye ricada bulunmasına rağmen o bu sırrı ifşâ etmiştir. Bunun üzerine Tahrîm suresinin 3. ayeti nazil olmuştur: “Peygamber eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi bu sırrı onun diğer hanımlarına açınca Allâh da bu durumu Peygamberine bildirmişti...” Hz. Peygamber mut'a yaptı mı? şeklindeki soruya Ca'fer es-Sâdık *evet* diye cevap vermiş ve bu ayeti okumuştur.³⁵

4-“*Allâh'ın insanlara kapılarını açtığı bir nimeti/rahmeti hiç kimse engelleyemez*” ayetini tefsir ederken Ca'fer es-Sadık mut'anın da bu nimet/rahmet kapsamında olduğunu bildirmiştir.³⁶

³³ Küleynî, III, 455-456; İbn Bâbeveyh el-Kummî, III, 288; Tûsî, *el-İstibsâr*, III, 148-149; a.mlf., *Tehzîbü'l-ahkâm*, III, 224; a.mlf., *Kitâbü'l-Hilâf*, IV, 341; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, III, 68-70.

³⁴ Tûsî, *Kitâbü'l-Hilâf*, IV, 341.

³⁵ İbn Bâbeveyh el-Kummî, III, 293; Şeyh Müfid, *Hulâsatu'l-îcâz*, s. 24-25; Hür el-Âmilî, XXI, 9, nr. 26373.

³⁶ Ali el-Kummî, *et-Tefsîr*, II, 207; Hür el-Âmilî, XXI, 10, nr. 26377, s. 13, nr. 26389; Muhaddis en-Nûrî, XIV, 448, nr. 17244/4.

5-Hz. Ali Kûfe'de bir kadınla mut'a nikâhı yapmıştır.³⁷

6- Mut'a nikâhının başlangıçta yani Hz. Peygamber döneminde caiz olduğu konusunda görüş ayrılığı yoktur. Kim bu hükmün neshedildiğini iddia ediyorsa delil getirmelidir.³⁸

7-Istishab delili gereğince eşyada aslolan mübahlıktır. Yasak iddiası delili gerektirir.³⁹

8-Halife Ömer demiştir ki: "Hz. Peygamber döneminde mübah olan iki mut'a vardı. Şimdi ben onları yasaklıyorum ve yapanları da cezalandıracağım. Birisi mut'a nikâhı diğeri de hac mut'ası yani temettü' haccı." Halife Ömer'in bu sözü Hz. Peygamber devrinde mut'anın caiz olduğunu açıkça haber vermektedir. O'nun zamanında yapılan şey ise O'nun dini ve kanunudur.⁴⁰ Ömer'in dini açıdan mut'ayı yasaklama yetkisi yoktur, kararı batıldır, bağlayıcı değildir dolayısıyla ibâha hükmü devam etmektedir.⁴¹ Hz. Peygamberin helal kıldığı kıyamete kadar helal, haram kıldığı da kıyamete kadar haram kalacaktır.⁴² Hz. Ali de (ö.40/661) "Eğer Ömer mut'ayı yasaklamasaydı isyankar/şakî dışında kimse zina etmezdi" demiştir.⁴³

9-Mut'a nikâhının yasaklandığını belirten rivayetlerin tamamı âhâd yolla gelen haberlerdir. Rivayet tekniği itibariyle de *muztarib'*tir. Çünkü bu rivayetlerin bazısında mut'anın Hayber günü bazısında ise Mekke'nin fethi günü kesin olarak yasaklandığı bildirilmektedir. Oysa bu ikisi arasında yaklaşık üç yıllık bir süre vardır.⁴⁴ Eğer "*Hayber'de yasaklandı, Mekke'nin fethi günü bu yasak tekrar hatırlatıldı*" denilecek olursa bunu da kabul etmek mümkün değildir. Çünkü Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethi günü mut'aya izin verdiği rivayet edilmektedir. "*Hayber'de yasakladı sonra tekrar Mekke'de izin verdi, bu da onun getirdiği şerî'atte caiz olan bir şeydir, bir şeyi helal kılar sonra yasaklar*" denilirse cevap şudur: Bu iddia icma ile batıldır. Çünkü hiç kimse Hz. Peygamber'in mut'a nikâhını iki defa mübah kıldığını, iki defa yasakladığını, bunların arasına iki defa nesih, iki defa helallik girdiğini söylememiştir. İcma bu tür te'villeri doğrudan doğruya düşürmektedir.⁴⁵

10- Sahabeden Abdullâh b. Abbâs da mut'a nikâhının caiz olduğuna fetva veriyordu.⁴⁶

³⁷ Hür el-Âmilî, XXI, 10, nr. 26378.

³⁸ Tûsî, *Kitâbü'l-Hilâf*, IV, 341.

³⁹ Tûsî, *Kitâbü'l-Hilâf*, IV, 341.

⁴⁰ Tûsî, *Kitâbü'l-Hilâf*, IV, 341; Tabersî, III, 70.

⁴¹ Mesela bk. Tebrîzî, I, 315.

⁴² Hâirî, s. 17, 82, 99, 258.

⁴³ Küleynî, III, 455; Şeyh Müfid, *Hulâsatü'l-Îcâz*, s. 25, 28; Tûsî, *el-İstibsâr*, III, 149; a.mlf., *Tehzibü'l-ahkâm*, VII, 224-225.

⁴⁴ Tûsî'nin Hayber'le Mekke'nin fethi arasında üç yıllık sürenin bulunduğu şeklindeki tespiti hatalıdır. Bu süre bir yıldan fazla bir müddete tekabül eder. Hayber Muharrem-Safer 7/Mayıs-Haziran 628; Mekke ise 13 Ramazan 8/4 Ocak 630 tarihlerinde fethedilmiştir.

⁴⁵ Tûsî, *Kitâbü'l-Hilâf*, IV, 341-342.

⁴⁶ Tûsî, *Kitâbü'l-Hilâf*, IV, 342-343.

11-Bunlar dışında mezhebin imamlarından gelen rivayetler de mut'a'nın cevazı konusunda önemli deliller arasında sayılmaktadır. Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilen "ric'atimize inanmayan ve mut'amızı helal saymayan bizden değildir"⁴⁷ şeklindeki sözü mut'aya iman derecesinde bir merteye kazandırmış gözükmektedir. Hatta mut'a yapmadıkça mü'minin kemale eremeyeceği muteber kaynaklarda yer almaktadır.⁴⁸ Benzer rivayetlerden özellikle mut'ayı teşvik eden bazılarını şu şekilde kaydedebiliriz:

Beşinci imam Muhammed el-Bâkır (a.s.) mut'ada sevap var mıdır? şeklindeki soruya cevap olarak eğer bunu Allah rızası için ve birisine –yani Ömer'e-muhalefet amacıyla yapıyorsa konuştuğu her kelimeye sevap verileceğini, yaklaştığı her adımda bir günahının affedileceğini, yıkandığında da saçından damlayan sular sayısınca günahının döküleceğini ifade eder.⁴⁹

Yine kendisinden nakledildiğine göre Hz. Peygamber *isrâ* hadisesinde semaya yürüdüğünde Cebrail (a.s.) ile karşılaşmış ve kendisinden Allâh'ın kadınlarla mut'a yapanları bağışladığı müjdesini almıştır.⁵⁰

Ca'fer es-Sâdık'tan: Mut'a nikâhı yapıp da cinsel ilişkiden sonra yıkanan kişinin vücudundan dökülen her bir damla için Allah yetmiş melek yaratır ve kıyamete kadar ona istiğfarda bulunur, uzak durana da kıyamete kadar lanet ederler.⁵¹

Nakledildiğine göre bazı kişiler Ca'fer es-Sâdık'a gelmişler ve mut'a ile ilgili şüphe taşıdıklarını ve böyle bir evlilik yapmayacaklarına yemin etmişler. Kendisinin onlara cevabı şu olmuş: "Allâh'a itaat etmezseniz isyankâr konumuna düşmüş olursunuz."⁵² Keza mut'a yapıp yapmadığını sorduğu bir şahıstan hayır cevabını alınca *bu sünneti ihya etmeden dünyadan ayrılma* şeklinde tavsiyede bulunmuştur.⁵³

Buraya kadar Ca'ferîlerin muteber kaynaklarından mut'a konusundaki yaklaşımlarını ve muteber kaynaklarından delillerini ele aldık. Şimdi bu delilleri değerlendirmeye çalışacağız.

4-Görüşlerin ve Delillerin Değerlendirilmesi

Öncelikle şu hususun tespit edilmesi gerekir. Ca'ferîler Nisâ' suresinin 24. ayetini *kadınlardan yararlanmanızın karşılığı olarak ücretlerini verin* şeklinde anlayarak mut'ayı kiralama mantığına oturtmaktadırlar. Bunun tam anlamı belirlenmiş ücret karşılığında belirlenen sürede kadından yararlanmaktır. Mezhebin imamları

⁴⁷ İbn Bâbeveyh, III, 287.

⁴⁸ İbn Bâbeveyh, III, 293.

⁴⁹ İbn Bâbeveyh el-Kummî, III, 290-291; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-mut'a*, s. 8, nr. 7.

⁵⁰ İbn Bâbeveyh el-Kummî, III, 291; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-mut'a*, s. 9, nr. 9.

⁵¹ Şeyh Müfid, *Risâletü'l-mut'a*, s. 9, nr. 10.

⁵² İbn Bâbeveyh el-Kummî, III, 290.

⁵³ Şeyh Müfid, *Hulâsatü'l-îcâz*, s. 41.

bunu açık bir şekilde ifade etikleri gibi⁵⁴ bu günkü İran'da da uygulamanın aynı mantıkla işlediğini, din adamlarının mut'ayı bu anlayışla temellendirdiklerini görmekteyiz.⁵⁵ Mut'a, bir otel odası ya da bir otomobil kiralamak gibi görülmekte⁵⁶ ve açılımı şu şekilde yapılmaktadır: Bir şahıs bazen kendisine ait daimi olarak kullandığı özel otomobiline biner, bazen de bir otomobil kiralar parasını verir gideceği yere onunla gider. Bazen kendi evindeki kendisine ait testiden su içer, bazen de herkesin içtiği caddelerdeki umumi çeşmelerden içer. Mut'a nikâhı da bunun gibidir.⁵⁷ Bu izahata göre erkek cinsel arzusunu tatmin için kadını bir anlamda kiralamakta ve bunun karşılığında da ücretini ödemektedir. Yani erkek kiraya konu olandan yararlanma hakkına sahiptir ki bu da cinsel ilişkidir. Kadın da buna karşılık mali tazminat almakta ve bunun adına da mehir denmektedir.⁵⁸ Şehlâ Hâirî mut'a nikâhı konusunda yapmış olduğu alan araştırmasında mevzu ile ilgili şu tespitte bulunur: İranlı âlimler tezlerini kadının alınıp satılan cinsel bir mal olduğu düşüncesi üzerine kurmaktadır. Kadının gerçek değeri ancak satıldığı veya mübadeleye konu olduğunda fiilen ortaya çıkmaktadır. Taliplisi bulunmadığında değeri sadece teorik düzeyde kalmakta ve bu anlayışın tabii bir sonucu olarak erkek arzuladığı kadını parasını vererek alabilmektedir.⁵⁹ Buna göre kadının iki konumu vardır. Birincisi insan ikincisi de metâ'/eşya. Bu iki konum, akit esnasında sembolik olarak iç içedir.⁶⁰

Şif-Ca'ferî geleneği açısından mut'a nikâhının cevazına en güçlü delil kabul edilen Nisâ suresinin 24. ayeti de bu tür bir zihniyetle yorumlanmaktadır. Ancak ayetin böyle bir nikâhla alakası yoktur. Şöyle ki: Kur'ân-ı Kerîm, genel tutumunun aksine aile hukukunu ilgilendiren bir çok konuda temel ilkelerden ziyade ayrıntıyı esas almıştır. Bunun iki temel sebebi vardır. Birincisi ayrıntılarına yer verdiği hükümlerdeki maslahatın sabit ve sürekli / zaman ve mekân üstü oluşu, ikincisi ve konu açısından birinciden de önemlisi *istishâb* kuralı gereğince *eşyada asıl olan ibâha* iken *ırzlarda asıl olanın hürmet oluşudur*.⁶¹ Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm nikâh ve ona bağlı ahkâmı teferruatlı biçimde ele almış ve neyin ne kadar ve hangi şartlarda haramlıktan çıkıp helal hale geleceğini belirlemiştir. Bu çerçevede evlenilmesine izin verilenler ve verilmeyenler, çok evlilik ve sınırları, evliliğin sonuçları, evliliğin işleyişi sırasında ortaya çıkacak problemler ve bunların hallinde takip edilecek usul ve esaslar, evliliğin sonlanması halinde ortaya çıkan hukuk

⁵⁴ Küleynî, III, 457-458, 466-467; İbn Bâbeveyh, III, 289-290; Tûsî, *el-İstibsâr*, III, 154-155; a.mlf., *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 232-233, 242; a.mlf., *en-Nihâye*, s. 492; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-mut'a*, s. 12, nr. 24-26.

⁵⁵ Şehlâ Hâirî, s. 83, 84, 85-87, 91, 92, 107, 259, 261, 278, 292.

⁵⁶ Hâirî, s. 93, 107, 224, 259, 272, 274.

⁵⁷ Hâirî, s. 261.

⁵⁸ Hâirî, s. 93, 107, 224, 259, 272, 274.

⁵⁹ Hâirî, s. 210.

⁶⁰ Hâirî, s. 214.

⁶¹ Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, s. 61; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, I, 225.

teferruatıyla işlenmiştir (mehir, îlâ, fey'/îlâdan dönüş, li'ân, zihâr, muhala'a, talak, hakem, iddet, ric'at, nafaka, miras vs.). Mut'a nikâhı gibi çok önemli bir konuya değinilmemesi ve ona dair herhangi bir hükmün vazedilmemiş olması Kur'an'ın onunla ilgilenmediğinin açık bir ifadesidir. Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin Ca'feriyye'nin ittifak ettiklerini haber verdiği "*beyânın ihtiyaç zamanından geriye bırakılması caiz değildir ya da muhaldir*"⁶² kuralı gereğince mut'a'ya izin verilmiş idiyse kendine özgü ahkâmının Kur'an veya sünnet tarafından açıklanmasına ihtiyaç olması sebebiyle beyan gerekirdi. Çünkü bir şeyin emredilmesi ya da izin verilmesi halinde ona bağlı hükümlerin açıklanmaması edayı imkânsız kılar ki buna *teklîf mâ lâ yutâk* denir.⁶³ Kur'an-ı Kerîm'in mut'aya izin verdiği iddia edildiğine göre onunla ilgili farz derecesinde zarûrî ahkâm vardır ve bunlarla ilgili nasslarda herhangi bir bilgi söz konusu değildir. Bu hükümlerin Kur'an ve Hz. Peygamber tarafından ihmal edilmiş olması az önce zikredilen kaide gereğince muhaldir. Ne var ki mut'a ahkâmını mezhebin imamları vazetmiş –ki bunların da ne derece sahih rivayetler olduğu oldukça tartışmaya açıktır-, kendi öngördükleri cevazın ortaya çıkaracağı boşlukları yine kendileri doldurmuşlardır. Sırf şu soruyu sormak yeterlidir: Kur'an-ı Kerîm bütün ayrıntılarıyla iddet konusunu açıklamıştır. Mut'adaki iddet nedir? Neye göre belirlenmiştir? Hangi şartlarda ne kadar iddet gerekir? Mut'a iddia edildiği gibi makbul bir nikâhsa Kur'an'da açıklanan iddetin mut'ayı ilgilendirmedeğinin ya da onu da kapsamadığının delili nedir? Ne Kur'an'da ne de Hz. Peygamber'in hadislerinde böyle bir bilgi vardır.

Az önce işaret edilen anlayışa paralel olarak mut'anın cevazına delil getirilen Nisâ' suresinin 24. ayeti de bir ayrıntının parçasıdır ki o da mehirdir. Ayet, nikâh akdi yapıp zifaf gerçekleştikten sonra (*istimta'*dan maksat zifaftır) kadının mehrin tamamına hak kazanacağını ifade etmektedir. Bundan önceki 20. ayette de buna delalet vardır. Akit esnasında mehir belirlenmişse kadın, anlaştıkları meblağa, mehri konuşmamışlarsa mehr-i misle hak kazanacaktır. Görüldüğü gibi hüküm tamamen mehir mevzuundadır. Konuyu tamamlayan Kur'ândaki diğer ayrıntılar da şu şekildedir: Nikâh yapılmış ve akit sırasında mehir belirlenmiş ancak zifaf vaki olmadan ayrılık vuku bulmuşsa kadın mehrin (müsemmâ) yarısını alacaktır.⁶⁴ Şayet mehir belirlenmeden nikâh yapılmış da zifaf meydana gelmeden ayrılık söz konusu olmuşsa kadına *müt'a* (gönül alma kabilinden giysi vb.türünden hediye) verilecektir.⁶⁵ Görüldüğü gibi ayetler mehir ile ilgili bir bütünün parçalarıdır ve birleştirildiklerinde fotoğraf tamamlanmaktadır.

Burada bir şeye daha işaret etmek gerekir. O da Nisâ suresinin 24. ayetinin mehrin özellikle evlenen kadının hakkı olduğuna vurguda bulunduğuudur. Çünkü

⁶² Şerîf Murtezâ, *ez-Zerî'a*, I, 360-361; Tûsî, *'Uddetü'l-usûl*, II, 448; Hillî, *Nehcü'l-hakk*, s. 401, 405.

⁶³ Tûsî, *'Uddetü'l-usûl*, II, 448; III, 12.

⁶⁴ Bakara (2), 237.

⁶⁵ Bakara (2), 236.

cahiliye Araplarında diğer bazı kültürlerde olduğu gibi mehri kızın velisinin alması adeti vardı ve evlenen kıza bir şey verilmezdi. Hatta eşi kız bebek dünyaya getiren babayı şöyle tebrik ederlerdi: “Gözün aydın! Develerini arttıracaksın!” Bununla şunu kastediyorlardı: Evlendirdiğinde kızının mehri olarak bir deve alırsın. Onu malına katar böylece malını arttırır, çoğaltırsın.⁶⁶ Bu sebeple ayet zifafa girilen kadının belirlenen mehrin tamamına hak kazanacağını açıkça belirtirken aynı zamanda işaret yoluyla mehrin velilerin ve kocaların değil tamamen evlenmiş olan kızın hakkı olduğunu ve kendisine verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Aslında bu ayet Nisa suresinin 4. ayetinde daha açık ifade edilen bu hususu önemine binaen yeniden vurgulamaktadır.

Bir başka açıdan Nisa 24. ayet Şîa'nın iddia ettiği gibi ücret/mehir (üçür) karşılığı kadından faydalanmaya (*istimta'*) izin veriyor değildir. Çünkü mehir, kadından yararlanmanın karşılığı değildir. Kur'ân bunu açıkça şöyle ifade eder:

وَأْتُوا النِّسَاءَ صِدْقَاتِهِنَّ نِحْلَةً

“Kadınlara mehirlerini gönül hoşnutluğu içinde herhangi bir karşılık olmaksızın verin.”⁶⁷

Ayette geçen “*nihle*” kelimesi Arap dilinde “*bir şeyi karşılık beklemezsizin gönül hoşluğu ile vermek*” anlamına gelir⁶⁸ ki bu husus mehrin temel özelliğidir.⁶⁹ Bu yönü itibarıyla nihle hibeden / bağıştan daha özel bir kelimedir. Çünkü her nihle hibedir ama her hibe nihle değildir.⁷⁰ Bazen bağış gönülsüz olabilir. Bu özelliği olan hibe nihle olarak isimlendirilmez. Ama nihle bir bağıştır ve gönülsüz olana bu ad verilmez.

Mehir kadından faydalanmanın karşılığı olmuş olsaydı her faydalanmada belli bir bedelin ödenmesi gerekirdi. Allâh Te'âlâ mehri kocaların eşlerine bir ikramı olarak meşru kılmıştır ki bu nikâhı zina ile dost hayatından ayıran önemli bir husustur.⁷¹ Bu özelliğinden dolayı nihle kelimesi *sadaka* için de kullanılmaktadır.⁷² Kaldı ki az önce de ifade edildiği üzere kadın, faydalanma olmadığı halde sırf nikâh akdiyle mehrin yarısına hak kazanmaktadır. Eğer mehir faydalanmanın karşılığı olsaydı bu olmazdı. Keza evlilik, faydanlama merkezli bir ilişkiler temelinde otursaydı mehir bunu ne kadar sağlayabilirdi ki?! Üstelik faydalanma da tek taraflı değil karşılıklıdır.

⁶⁶ Cevherî, *es-Sihâh*, “n.f.c.” md.; Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl*, II, 479; Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, IX, 187, 190.

⁶⁷ Nisâ' (4), 4.

⁶⁸ Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn*, “n.h.1” md.; İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, “n.h.1” md.; Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Furûku'l-lugaviyye*, s. 190, nr. 448.

⁶⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 469.

⁷⁰ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “n.h.1” md. Râgıb el-İsfahânî tersini söylüyorsa da doğrusu bu şekilde olmalıdır (ع).

⁷¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, IV, 22.

⁷² İbn Âşûr, IV, 22.

Ünlü Kur'an lugati müellifi Râgıb el-İsfahânî kelimenin (nihle) kökü itibarıyla arı (nahl) ile de ilişkisini kurar ve mehir ödemeyi, arının çeşitli çiçeklere konup onlara zarar vermeksizin azami ölçüde yararlanarak Allâh'ın şifa kaynağı olarak vafettiği⁷³ balı insanlara sunmasına benzetir. Aynı özelliği sebebiyle babanın çocuğuna başışı için de nihle kelimesinin kullanıldığına dikkat çeker.⁷⁴ Nitekim Hz. Peygamber:

مَا نَحَلَ وَالِدٌ وَلَدَهُ أَفْضَلَ مِنْ أَدَبٍ حَسَنٍ

"Bir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha değerli bir şey bağışlamamıştır" buyurur.⁷⁵

Ayette *sadukât* ifadesi de aynı noktada bir inceliğe işaret etmektedir. Sadâk kelimesi herhangi bir zorunluluk olmaksızın kocanın kadına isteyerek verdiği hediyeleri ifade eder. Mehir kelimesi de aynı anlama gelmekle birlikte zorunlu ödeme özelliğiyle ön plana çıkar. Bu incelikten dolayı tarihi süreç içinde nikâh akdini tescille görevli memurlar (eş-şurûtiyyûn) kadının evlendiği mehrin miktarını yazarken özellikle *sadâk* kelimesini tercih etmişler ve bu inceliği bir kültür olarak yaşatmışlardır. Karşılıksız olduğu ve zorunluluk bulunmadığı için *sadaka* ve *sadâkat* kelimeleri de aynı kökten türemiştir.⁷⁶

Ayette mehir anlamında ücret (ücûr) kelimesinin kullanılması da sadece teamül açısından mehrin baştan ödenmesiyle ilgili olmalıdır. Zira ücret her ne kadar belli bir işten sonra hak edilen bir meblağ olsa da peşin ödeme için kullanılır.⁷⁷

Şîa'nın ucûr kelimesini sadece mut'ada kullanılan mehre özel kabul etmesi de tutarlı değildir. Aynı kelime Kur'an'da mehir anlamında kullanılır ve Hz. Peygamber'in evliliğinde de konu edilir:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُحْوَْرَهُنَّ

"Ey peygamber! Biz, mehirlerini verdiğin eşlerini sana helâl kaldık."⁷⁸

Her ne kadar Şîa'nın bazı kesimleri aksini iddia etse de Hz. Peygamber'in mut'a yaptığını kabul etmek ona karşı en büyük bühtandır. Tarihi olarak böyle bir şey sabit olmadığı gibi iddia edilen konuya dayanak kılınan Tahrim suresinin 3. ayetinin mut'a konusuyla bir bağlantısı yoktur. Kaldı ki az önceki ayet (33/50) Hz. Peygamber'in bütün hanımlarını söz konusu ettiği için mut'a ücretine yorumlanması da zaten mümkün değildir.

⁷³ Nahl (16), 69.

⁷⁴ *el-Müfredât*, "n.h.l." md.

⁷⁵ Tirmizî, "Bir", 33; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 412; IV, 77, 78; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 292; Kudâ'î, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 251; başka bir hadis için bk. Müslim, "Ferâiz", 34, "Hibât", 17; Nesâî, "Nahl", 1; İbn Mâce, "Hibât", 1.

⁷⁶ Ebû Hilâl el-Askerî, s. 190, nr. 449.

⁷⁷ Ebû Hilâl el-Askerî, s. 266, nr. 681.

⁷⁸ Ahzâb (33), 50.

Mehrin evliliğin sonuçlarından biri olarak düzenlenmesi nikâh akdinin bir satım akdi, mehrin de satış bedeli olarak görülmediğinin açık bir göstergesidir. Eğer böyle olsaydı mehir akdin temel şartlarından birisi olur ve belirlenmemesi hali akdin geçerliliğini etkilerdi. Nitekim satım akdinde semenin tespit edilmemesi akdin geçerli olarak doğmasını engeller.⁷⁹ Aynı husus icâre akdi için de geçerlidir. Kiralama akdinde de ücret kiralanan malın bedelidir ve açık ve bilinir olması en önemli şartıdır. Oysa nikâh akdi mehir belirlenmese de geçerliliğini korumaktadır.

Bütün bunlar göstermektedir ki mehir evlilik akdinin tabii bir sonucudur ve asla amaç değildir.

Şîa'nın benimsediği mut'a anlayışında icare hükümleri, kısmen de cariyele ilgili ahkâm esas alınmıştır. Oysa nikâh akdi icare olmadığı gibi hür kadınların cariye statüsüne sokulması da tutarlı değildir. Kur'ân-ı Kerim'in ve Hz. Peygamber'in kölelik ve cariyeliği insan onuruna aykırı bir statü görmeleri sebebiyle onunla mücadele etmeleri, insanın şerefli/mükerrer bir varlık olarak yaratılması⁸⁰ ve bunun tabii bir sonucu olarak "insanda aslolan hürriyettir"⁸¹ ve hürriyet izzettir⁸² kaidelerinin fıkıhın esaslarından birisi kabul edilmesi de mut'anın dayandığı bazı cariyelik ahkâmının mut'aya yamanmasının uygun olmadığını göstermektedir. Bu anlayışın günümüz İran'ında özellikle fakir ve ihtiyaç sahibi insanların istismar edildiği, onları küçük düşüren ve ikinci sınıf vatandaş statüsüne sokan bir hale sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır.⁸³ Nitekim İranda kadınlar arasında kadını kiralama anlamına geldiği ve bunun da kadını küçük düşürdüğü gerekçesiyle mut'a nikâhına karşı bazı tepkiler oluşmuştur.⁸⁴

Şîa'nın Hz. Ali'nin mut'a yaptığı yönündeki iddiaları tarihi gerçeklere aykırıdır. Mut'a nikâhının yasaklandığı ile ilgili hadisin ravisi Hz. Ali olduğu gibi mut'anın yasaklandığını İbn Abbâs'a bildiren de kendisidir. Bu husus az aşağıda ele alınacaktır. Ancak şuna işaret etmek gerekir ki bizzat Hz. Peygamberin mut'a nikâhını yasaklayan hadisinin Hz. Ali tarafından yapılan rivayeti Ca'ferîlerin muteber kitaplarında da geçmektedir. Mesela Ebû Ca'fer et-Tûsî (ö.460/1067) kütüb-i erba'a'dan sayılan iki kitabında Hz. Ali'den gelen ve evcil eşek eti ile mut'ayı yasaklayan hadisin rivayetine yer vermektedir.⁸⁵ Fakat bu rivayeti şâzz/kural dışı kabul etmekte ve Ehl-i Sünnet mezheplerinin görüşüne uygun olduğu gerekçesiyle takıyyeye hamletmektedir. Ona göre bu hadis Şîa'ya muhalif olanların görüşü doğrultusunda gelmiştir ve hadisleri/haberleri işiten herkesin

⁷⁹ M. Akif Aydın, "Mehir", *DİA*, XXVIII, 390.

⁸⁰ İsrâ' (17), 70.

⁸¹ Serahsî, *el-Usûl*, II, 222; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, III, 32; IV, 143; Behûtî, *Şerhu Müntehe'l-irâdât*, III, 558.

⁸² Hürr el-'Âmilî, XV, 176, nr. 20226.

⁸³ Şehlâ Hâirî, s. 133, 155 vd.

⁸⁴ Hâirî, s. 291.

⁸⁵ Tûsî, *el-İstîsbâr* III, 149; a.mlf., *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 226.

imamların inancının mut'a'nın mübahlığı yönünde olduğunu bildiğini, bu konuda fazla söze ihtiyaç olmadığını ifade etmektedir.⁸⁶

Bütün bu ifadelerden Tûsî'nin hadislere rivayet tekniği açısından bir itirazının bulunmadığı anlaşılmaktadır. Ancak muhteva Şîî-İmamiyye'nin inancına ters düştüğü için bunu *takıyye* ile izah etmektedir. Oysa burada şöyle bir çelişki var gibi gözükmektedir. Şîa'nın en muteber kaynaklarında yer alan bu hadis rivayet tekniği/cerh ve ta'dîl açısından sağlam gözükmekte, hadis kabul şartlarını taşımakta ve bu açıdan bir itiraz söz konusu edilmemektedir ki muteber eserlerde yer almaktadır. Sahih olmamış olsaydı bu kitaplarda yer almaması gerekirdi. Çelişki takıyyeye hamledilerek giderilmeye çalışılmaktadır. Rivayette takıyye söz konusu ise zaten aslı yok demektir. O zaman kitaba niçin alınmıştır? Ayrıca takıyyeyenin delili nedir? O da belli değildir. Nitekim Zeydiyye'nin imamı Zeyd b. Ali *el-Mecmû'* adlı eserinde aynı rivayeti almış⁸⁷ ve bu sebeple Zeydiyye mezhebi de mut'a nikâhının haram olduğuna hükmetmiştir.⁸⁸ Muhtemelen bu sebeple de Şîa tarafından dışlanmıştı. Gerçekten mut'a yasağını öngören hadisin bizzat Hz. Ali tarafından rivayet edilmesi, bu hadisin Şîî-Ca'ferî, Zeydî ve Sünnî geleneğe mensup ulemanın hadis mecmualarında rivayet tekniği açısından sahih kabul edildiği için ittifakla yer alması herhalde Şîa'ya önemli bir mesaj ve Hz. Peygamber'in bir mucizesidir. Hatta mut'a'nın yasaklandığının ve haram kılındığının ilan edilmesini Hz. Paygamber'in bizzat Hz. Ali'ye emrettiğine dair rivayetlerin varlığı da dikkate alınırsa bu husus daha da önem kazanır.⁸⁹ Bu sebeple İbn Teymiyye (ö.728/1328) şunu söyler: "*Ehl-i Sünnet Hz. Peygamberden rivayet ettikleri konularda Hz. Ali ve diğer raşid halifelere uymuştur. Şîa ise Hz. Peygamber'den rivayet ettiği konuda (mut'a yasağı) Hz. Ali'ye muhalefet etmiş ve ona muhalif olanların görüşüne tabi olmuştur.*"⁹⁰

Mut'ayı, caiz olmasına rağmen Hz. Ömer'in yasakladığı ve Hz. Ali'nin bu sebeple zinanın yaygınlaştığını ima eden sözünün bu nikâhın Şîî muhitlerde yaygınlaşmasında önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Ömer'e muhalefetin mut'a yoluyla gösterilmesini teşvik eden rivayetlerin⁹¹ bu günkü uygulamada da makes bulduğu konu ile ilgili araştırmalardan anlaşılmaktadır.⁹² Hatta bazı Şîî gruplar Hz. Ömer'in mut'ayı yasaklamasını Arap ırkçılığı ile irtibatlandırarak Arap neslinin Arap olmayanlarla ihtilatını önlemeyi amaçladığını bile iddia edebilmişlerdir.⁹³ Abbâsî Halîfesi Me'mûn'un Hz. Ömer'e karşı Hz. Ali'nin sözüne

⁸⁶ Tûsî, *el-İstıbsâr* III, 149; a.mlf., *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 226.

⁸⁷ Zeyd b. 'Ali, *el-Mecmû'*, s. 211, nr. 430, 431, s. 213, nr. 442.

⁸⁸ Seyyâğî, *er-Ravzu'n-nadîr*, III, 23.

⁸⁹ İmâdî, s. 239.

⁹⁰ İbn Teymiyye, IV, 190-191.

⁹¹ İbn Bâbeveyh el-Kummî, III, 290-291; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-mut'a*, s. 8, nr. 7.

⁹² Hâîrî, s. 17, 24-25, 82, 96, 99, 223, 237, 258, 274.

⁹³ Hâîrî, s. 99, 274.

tutunarak mut'anın serbest olduğunu ilan etmek istediğini ancak Sünnî baskı ve tehditler sebebiyle bunu başaramadığı ve yeniden yasaklamak zorunda kaldığı yönündeki rivayet de günümüz İran'ında mut'anın meşruiyetine destek alınan argümanlardan birisi olarak göze çarpmaktadır.⁹⁴ Bu son iddiaya konu olan bir diyaloga az ileride yer verilecektir.

Hiz. Peygamber'in açıkça yasakladığı bir konuda Hiz. Ömer'in ifadesinin yasağın kendisine ulaşmamış olanlara tekrar hatırlatma anlamında olduğu güçlü bir kanaattir. Nitekim Havle bintü Hakîm Hiz. Ömer'e gelerek Rabî'a b. Ümeyye'nin mut'a yaptığını ve kadının da hamile kaldığını haber vermiş bunun üzerine Hiz. Ömer hiddetlenerek. "Eğer ben mut'a yasağını bundan önce ilan etseydim bu şahısları taşla tutarak idam (recm) ederdim"⁹⁵ demiştir.

عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّ حَوْلَةَ بِنْتَ حَكِيمٍ دَخَلَتْ عَلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فَقَالَتْ: إِنَّ رَبِيعَةَ بِنَ أُمَيَّةَ اسْتَمْتَعَ بِأَمْرَأَةٍ، فَحَمَلَتْ مِنْهُ. فَخَرَجَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَرِعًا يَجُرُّ رِدَاءَهُ فَقَالَ: هَذِهِ الْمُنْعَةُ وَلَوْ كُنْتُ تَقَدَّمْتُ فِيهَا لَرَحِمْتُ.

Bu rivayet Hiz. Ömer döneminde mut'anın haram kılındığı bilgisine sahip olmayanların bulunduğunu ve Hiz. Ömer'in yasağın insanlara duyurulması yönünde bir çabasının bulunduğunu göstermektedir. Abbâsî Halifesi Me'mûn (ö.218/833) bile epey geç sayılabilecek bir dönemde haram olduğunun farkında olmadığına göre mutlaka arada bilmeyenler çıkabilir. Bunun da mut'anın özel durumundan kaynaklandığını tahmin etmek güç değildir. Çünkü belli aralıklarla izin verilip yasaklanması muhtemelen bazılarının zihninde bir karmaşa oluşturmuş ve son yasağı fark etmemiştir.⁹⁶ Özellikle mut'a yasağının risaletin son yıllarına denk düşmesi bundan haberdar olmayanların bulunduğu yönündeki kanaatleri güçlendirmektedir.⁹⁷ Hatta Ömer b. 'Abdilazîz (ö.101/720) döneminde bile mut'a nikâhı ile ilgili bazı müzakerelerin yapıldığı dikkate alınırsa⁹⁸ bunu yadsımamak gerekir. Hiz. Ebû Bekir'in hilafeti çok kısa (iki yıl) sürmüştür. Bu süre içerisinde bilgilenmemiş kişiler olabileceği gibi yasağa rağmen bu günahı işlemekte olan günahkâr Müslümanların bulunması da söz konusu olabilir. Hiz. Ömer'in yaptığı, dikaktini çeken bu tür faaliyette bulunanlara ciddi bir uyarıda bulunmaktan ibarettir. Bunu destekleyen bilgiler de mevcuttur. Mesela İbn Mâce'nin Sü-

⁹⁴ Hâirî, s. 17.

⁹⁵ Mâlik, *el-Muvatta'*, "Nikâh", 42; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XVI, 520, nr. 45717.

⁹⁶ İmâdî, *Lum'a fi ahvâl'l-mut'a* (nşr. Saffet Köse, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* içinde, sy. 2, Konya 2003), s. 242.

⁹⁷ Hiz. Ömer'in "*Mut'a, Hiz. Peygamber devrinde serbestti*" ifadesi dönemin sonlarında yasaklanmasına işaret içindir. Yoksa Hiz. Peygamber yaşadığı dönemde izin verdi ve yasak koymadan vefat ettiği anlamında değildir. Hac mut'asını yasaklamasına gelince bu temettu' haccıdır (Müslim, "Hacc", 172). Hiz. Ömer'in siyaseten böyle bir tedbir alma ihtiyacı hissetmesi hacca gelenlerin ifrâd ve kırân hacını ihmal etmeleridir. Hiz. Ömer bu hacc türlerine de ilgi gösterilmesi için böyle bir tedbir öngörmüştür. Yoksa temettu' haccını bütünüyle yasaklamış değildir.

⁹⁸ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 13; İmâdî, s. 241-242.

nen'inde geçen bir rivayet bunu ortaya koymaktadır. Hz. Ömer halife seçilince insanlara bir hitabede bulunarak şöyle dedi:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ لَمَّا وَلىَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ خَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَذِنَ لَنَا فِي الْمُنْعَةِ ثَلَاثًا ثُمَّ حَرَّمَهَا. وَاللَّهِ لَا أَعْلَمُ أَحَدًا تَمَتَّعَ وَهُوَ مُحْصَنٌ إِلَّا رَحِمْتُهُ بِالْحِجَارَةِ، إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنِي بِأَرْبَعَةٍ يَشْهَدُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَحَلَّهَا بَعْدَ إِذْ حَرَّمَهَا.

“Hz. Peygamber bize mut'a için üç (üç gün veya üç defa) izin vermiş peşinden de yasaklamıştır. Allah'a yemin ederim ki muhsan olup da mut'a yapan Hz. Peygamber'in haram kıldıktan sonra helal kıldığına dair dört şahit getiremezse (bunu zina sayarım) ve taşla tutmak suretiyle idam ederim (recm),⁹⁹ muhsan değilse dayakla¹⁰⁰ cezalandırırım.”¹⁰¹

Mut'anın Kur'ân ve sünnet uygulamasında caiz olduğunu, bunu yasaklayanın Hz. Ömer olduğunu, dolayısıyla Ömer'in böyle bir yetkisinin bulunmadığını iddia eden Şîa'nın bir başka açıdan tutarlı bir duruş sergilediğini söylemek mümkün değildir. Hz. Ömer'in nasslar karşısındaki hassasiyeti ve Kur'ân ya da sünnetin açıkça belirlediği bir konuda re'yle hareket edemeyeceği gerçeği bir yana her şeyden önce Şîa'nın şuna tutarlı bir cevabının olması gerekir: Eğer mut'a Halife Ömer'in tasarrufunda bir konu idiyse niçin Hz. Ali halife olduğunda –az önce geçtiği üzere Şîa'nın imamlarından naklettikleri rivayetlerde- fazilet dolu, sevapları sağanak halinde yağdıran ve günahları döken mut'anın caiz olduğunu ilan edip insanları serbest bırakmamış hatta teşvik edip bu yönde mücadele vermemiştir? Tam aksine Hz. Ali'nin mut'ayı caiz gördüğü iddia edilen Abdullâh b. Abbâs'a itirazı vardır ve mut'anın Hz. Peygamber tarafından yasaklandığını ona bildirenin,¹⁰² bu görüşünden dolayı *sen ne kadar şaşkın bir adamsın* şeklinde sert bir uyarıda bulunanın¹⁰³ ve mut'anın Hz. Peygamber tarafından yasaklandığını¹⁰⁴ haber vererek İbn Abbâs'ın bu görüşünden dönmesini sağlayanın Hz. Ali olduğu¹⁰⁵ yönünde sağlam bilgiler vardır. Hatta mut'a yasağını bildiren hadisin ravisinin Hz. Ali olduğuna ve bunun da Şîa'nın muteber kaynaklarında sahih bir rivayet olarak yer aldığına az önce işaret etmiştik.

İkinci nokta da şudur: Hz. Ömer, Allah ve Peygamberinin serbest bıraktığı ve dolayısıyla yetkisinin olmadığı bir hususta tasarrufta bulunuyor idiyse Hz. Ali

⁹⁹ İbn Mâce, “Nikâh”, 44.

¹⁰⁰ Nûr (24), 2.

¹⁰¹ İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, IX, 302.

¹⁰² Buhârî, “Nikâh”, 31; Müslim, “Nikâh”, 32; Tirmizî, “Nikâh”, 28; Nesâî, “Nikâh”, 71, “Sayd”, 31.

¹⁰³ Müslim, “Nikâh”, 29; Nesâî, “Nikâh”, 71.

¹⁰⁴ Zeyd b. Ali, s. 211, nr. 430, 431, s. 213, nr. 442; Buhârî, “Megâzi”, 38, “Zebâih”, 28, “Nikâh”, 31; Müslim, “Nikâh”, 25-30, 32, “Sayd”, 22; Tirmizî, “Nikâh”, 28, “Et'ime”, 6; Nesâî, “Nikâh”, 71, “Sayd”, 31; İbn Mâce, Tirmizî, “Nikâh”, 44, Mâlik, “Nikâh”, 41; Tûsî, *el-İstibsâr*, III, 49; a.mlf., *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 226.

¹⁰⁵ İbn Teymiyye, *Minhâcü's-sünne*, IV, 190.

ona niçin itiraz etmemiştir? Çünkü Hz. Ali, Hz. Ömer döneminde devlet yönetiminde söz sahibi olan şura heyeti içinde bulunuyor ve Hz. Ömer'in kendisine danıştığı âlim/fakîh sahabîler arasında yer alıyordu. Hatta tartışmalı konularda doğrudan Hz. Ali'nin re'iyine başvurduğu ve onun görüşü doğrultusunda hareket ettiği ya da Hz. Ali'nin doğrudan Hz. Ömer'e muhalefet ettiği ve halifeyi kendi görüşüne ikna ettiğine dair çok sayıda örnek vardır.¹⁰⁶ Bu sebeple Hz. Ömer'in: "İçimizde en isabetli hüküm veren Ali'dir"¹⁰⁷ dediği de naklolunmaktadır. Bu şekilde Hz. Ömer'in Hz. Ali'nin görüşü doğrultusunda hüküm verdiği birçok mesele bulunmaktadır. Hatta öyle ince noktalarda Hz. Ömer'e itirazları vardır ki onun; "Eğer Ali olmasaydı Ömer helâk olmuştu" şeklinde memnuniyetini izhar ettiği bilinmektedir.¹⁰⁸ Hz. Ali'nin mut'a konusunda bir itirazı bilinmemektedir.

İslam âlimleri arasında şöhret bulmuş olan ve mezhebin muteber kaynaklarında yer alan bilgilerle bu günkü uygulamaların temelinde en azından motive edici gücü bulunduğu anlaşılan Hz. Ömer karşıtlığının bir ifadesi olarak "mut'adan maksat Ali sevgisi değil Ömer'e buğz'dur" sözü haklı ise şunu hatırlatmak isteriz ki Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın (r.a.) kızları Ümmü Gülsüm'ün kocasıdır yani onların damadıdır. Hz. Ali, Hz. Ömer'in devlet işlerindeki müşaviri ve yardımcısıdır. O zaman kim kime niçin buğz etmektedir?! üzerinde düşünülmesi gerekir.

Mut'a nikâhının geç yasaklanmasının tarihi olarak tıpkı faiz, içki gibi bazı sosyal sebeplerinin de bulunduğunu belirtmek gerekir. Özellikle Şîa'nın itiraz ettiği tekrarlanarak izin verilip yasaklanmasının bazı sebepleri bu nokta ile ilgilidir. İslam öncesi cahiliye Araplarında geçici evlenmenin bulunduğu bilinmektedir.¹⁰⁹ Mesela her hangi bir beldeye seyahata çıkan bir şahıs gittiği yerdeki bir kabileyeye mensup bir kadınla anlaşır geçici nikâh yapar peşinden kadın ona bir çadır-la mızrak verir, bu evlilikle birlikte kadınının kabilesi kendisine himaye sağlamış olur ve evlilik sürdükçe koca o kabile ile birlikte hareket ederdi. Kadın bu geçici nikâha son vermek istediğinde çadırın kapısının yönünü, ters istikamete çevirir ve böylece koca nikâh akdinin sona ermiş olduğunu anlardı.¹¹⁰ Cahiliye Araplarını bu tür bir evliliğe sevkeden ana sebebin savaşların getirdiği güvensizlikten dolayı korunma ihtiyacı¹¹¹ olduğu anlaşılmaktadır. Kişi bu yolla seyahat ettiği beldede

¹⁰⁶ Bu konuda bk. Saffet Köse, "İslam Hükûmünün İnkişafında Həzrət Əlinin (ə) Rolü: Bəzi İctihad və tətbiqlərin təhlili", *Həzrət Əlinin (ə) Həyatı və Şəxsiyyətinə Həsr Olunmuş Bənəlxalq Elmi Konfransın Materialları*, Bakı 2001, s. 225-233 (Azerice).

¹⁰⁷ Buhârî, "Tefsîr", II/6; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 113.

¹⁰⁸ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebir*, XII, 115; XIII, 213; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, III, 1103; Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, V, 154.

¹⁰⁹ Bu nikâh türü geçici olması açısından mut'a ile örtüşmekle birlikte sonlanması açısından farklılık arzeder. Mut'a nikâhında süre en önemli unsurdur ve belirlenen sürenin bitmesiyle akit doğrudan sona erer. Cahiliye dönemindeki süreli evlenmede ise akdi sonlandıran kadındır ve bunu dilediği zaman yapar.

¹¹⁰ M. Şemsettin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 124.

¹¹¹ Cevad Ali, *el-Mufasssal fî târihi'l-'Arab kable'l-İslâm*, V, 537.

evlendiği kadın vasıtasıyla hedeflediği faaliyetleri için uygun bir güven ortamı sağlardı.¹¹²

Bunun dışında cahiliye Arap toplumunda İslamın daha sonra oluşturduğu anlamda ailede bir disiplinin olduğunu söylemek de imkânsızdı. Bir kişi aynı anda birçok kadını bir nikâh altında toplayabiliyor, istediği kadar boşayıp istediği kadar evlenebiliyordu. Sürekli savaş halinde olduklarından diledikleri kadar cariye edinebiliyorlardı. Ayrıca ölen yakınlarının karısına çok basit yöntemlerle mirasçı olabiliyorlardı. Bunun yanısıra Kur'ân-ı Kerîm'de defalarca dikkat çekildiği üzere kadının bir değeri de yoktu.¹¹³ İşte bütün bu şartlarda aile hayatını karşılıklı vazifeler üzerine oturtup bir disipline alma o kadar da kolay bir iş değildi. Mut'aya Hz. Peygamber tarafından ne zaman izin verilip ne zaman yasaklandığı tartışmaları önemli olmakla birlikte bundan daha da önemlisi konunun hangi ortamda ve niçin ortaya çıktığı meselesidir. Mut'aya izin verildiği dönemler savaş için yola çıkıldığı anlar üzerinde birleşmektedir.¹¹⁴ Bazı sahabilerin cinsel istekleri yönünde Hz. Peygambere müracaat etmeleri artık aile düzeninin oluşturulması ve işleyişi yönünde güçlü bir kabulün var olduğunun, aile ahlakının ve disiplinin sağlanmaya başladığının, sahabenin artık gelişigüzel hareket edemediklerini göstermektedir. Sahabeden bazılarının kendimizi iğdiş mi edelim Yâ Rasûlâllâh!¹¹⁵ şeklindeki ifadeleri sorunun hangi boyutlarda olduğunu göstermesi bir yana böyle bir sualin o anda mut'anın yasaklanmış olduğunu göstermesi daha da önemlidir. Şayet serbest olmuş olsaydı bu sorunun bir anlamı kalmazdı.¹¹⁶ Hz. Peygamber'in tam anlamıyla aile düzenin sağlanmasına çok yaklaşıldığını gösteren bu süreci mut'aya kısa süreli bir izin vererek atlattığı ve mü'minlerin aile ahlakını oluşturan temel değerleri benimsediğini gördükten sonra da kesin olarak kıyamete kadar yasakladığı dikkatten uzak tutulmamalıdır.¹¹⁷ Mut'ayı yasaklayan hadisler az aşağıda yer verilecektir. Bu sebeple Şîa'nın mut'aya Hz. Peygamber'in sürekli izin verdiği şeklindeki düşüncesi tutarsız ve tarihi gerçeklere aykırıdır.

Şîa'nın, ikinci İmam Hasan'ın çok mut'a yapmasıyla meşhur olduğu yönündeki iddiaları da¹¹⁸ tutarlı değildir. Kendisi çok evlenip boşanmıştır. Bu yüzden babası Hz. Ali de kendisini ve Kûfelileri uyarmıştır (bk. aş.). Mut'ada boşama olmadığı için onun evlilikleri bu çerçevede görülemez.

Şîi-Ca'ferî geleneğe mensup âlimler hem mut'anın cevazı konusunda hem de Hz. Ali, Hz. Ömer, İbn Mes'ûd, İbn Zübeyr ve İbn Ömer (r.a.) gibi sahabeden

¹¹² Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 335.

¹¹³ Nahl (16), 57-58; Zuhruf (43), 17; Tûr (52), 39; Tekvîr (81), 8-9.

¹¹⁴ Bk. İmâdî, s. 242.

¹¹⁵ Buhârî, "Nikâh", 6, 8; Müslim, "Nikâh", 11, 12; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 385, 390, 420, 432, 450.

¹¹⁶ *Sahîhu ibn Hibbân bi-tertibî İbn Balabân*, IX, 449.

¹¹⁷ Müslim, "Nikâh", 21; İbn Mâce, "Nikâh", 44; Dârimî, "Nikâh", 16; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 406.

¹¹⁸ Hâirî, s. 261.

nakledilen mut'anın haram olduğu, Abdullah b. Abbâs'ın da görüşünden rücu ettiğine dair rivayetlere mezhep içi icmaı delil göstererek karşı çıkarlar.¹¹⁹ Eğer bu konuda icmaın bir anlamı varsa dört mezhep ulemasının da mut'anın haramlığı hususunda icmaı vardır ve bu daha da güçlüdür. Hatta bu konuda Ca'feriyye mezhebi dışında yer alan bütün mezheplerin mut'a nikâhının caiz olmadığı konusunda dört mezheple hemfikir olduğu da bilinmektedir. Mesela Zeydîler bunlardandır.

Abdullâh b. Abbâs'ın mut'ayı caiz gördüğü yönündeki rivayet de Şîa'nın tutunduğu önemli delillerden birisidir. Bu konuda öncelikle şu tesbiti yapmamız gerekir. İbn Abbâs'tan konu ile ilgili üç görüş nakledilmektedir. Birincisi mut'anın mutlak anlamda helal olduğu; ikincisi helalliğin zaruret haliyle kayıtlı olduğu; üçüncüsü de mut'anın helal olduğu görüşünden rücû ettiği.¹²⁰ Esasen bu üç rivayet mut'anın serüveniyle yakından ilgili gözükmektedir. Hz. Peygamber'in bazı hallerde mut'aya izin verdiği bilgisi kaynaklarımızda yer almaktadır. İbn Abbâs'ın mut'anın mübah olduğuna dair görüşü bu devri kapsayan bir anlayışı yansıtmaktadır. Mut'aya izin verilen ortamların savaş dönemi ile ilgili olmasını ve bu konuda izin isteyen sahabilerin zor durumda kaldıklarını beyan ederek talepte bulunmalarını dikkate alarak da ibahanın sebebini şiddetli zaruret haline dayandırmaktadır.¹²¹ Nitekim kendisine mut'aya cevaz verdiği ve insanların bunu kullandığı hatırlatılınca: "Sübhânallâh! Ben bu şekilde bir fetva vermedim ki! Benim dediğim şudur: Mut'a tıpkı leş, kan ve domuz eti yemek gibidir. Ancak böyle bir çaresizlik anında/zaruret halinde helaldir."¹²² Onun bu cevabı mut'a yasağını duymamış olabileceğine dair kanaati de güçlendirmektedir.

Kaynaklarda yer alan bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Abdullâh b. Abbâs'ın hem mut'anın mübah olduğu şeklindeki görüşüne hem de bunu mutlak mübah görmese bile ibaha hükmünü zaruret haliyle temellendirmesine itiraz edilmiştir. İbn Abbâs'ın görüşünden döndüğü yönündeki bilgi¹²³ dikkate alınırca sadece ibaha hükmünden değil zaruretle ilişkili olduğu görüşünden de rücû etmiştir. Çünkü zaruret hali ile ilgili hükümler doğrudan Kur'an ayetiyle sabittir¹²⁴ ve ebedilik özelliği taşımaktadır. Oysa kendisine hatırlatılan hadislerde mut'anın kıyamete kadar yasaklandığına vurgu vardır.¹²⁵ İbn Abbâs'ın görüşünden rücu etmesini

¹¹⁹ Tûsî, *Kitâbü'l-Hilâf*, IV, 340.

¹²⁰ İmâdî, s. 245-248.

¹²¹ İmâdî, s. 247-248.

¹²² Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, X, 259; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, II, 146-147; Hâzimî, *el-İ'tibâr*, s. 180; Beyhakî, VII, 334-335; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, IX, 171; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, III, 151; İmâdî, s. 247.

¹²³ Tirmizî, "Nikâh", 28; İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Kabes*, II, 714.

¹²⁴ Bakara (2), 173; Mâide (5), 3; En'âm (6), 119, 145; Nahl (16), 115.

¹²⁵ Müslim, "Nikâh", 21; İbn Mâce, "Nikâh", 44; Dârimî, "Nikâh", 16; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 406.

sağlayan da¹²⁶ Hz. Ali'nin mut'anın Hz. Peygamber tarafından yasaklandığına dair ikazıdır.¹²⁷ Hatta bazı rivayetlerde az yukarıda geçtiği üzere bu uyarının biraz da sertlik taşıdığı anlaşılmaktadır.¹²⁸

Abdullâh b. Abbâs'ın mut'anın caiz olduğu görüşünden rücû edip etmemesi çok da önemli değildir. Veleve ki Tûsî'nin iddia ettiği gibi görüşünden rücû etmemiş olsun.¹²⁹ Neticede sahabî de olsa görüşü kendisini bağlar. Hz. Ali'nin mut'anın yasaklandığını kendisine bildirmesi ve bu hadisin de hem Sünnî hem de Şîî ve Zeydî kaynaklarda sahih hadis kategorisinde yer alması onun görüşünden daha önemlidir. Ayrıca buradaki şâzz kıratın Kur'ân'ın öngördüğü temel bir ilkeye doğrudan aykırılığı söz konusudur. Çünkü mehri kadından yararlanmanın karşılığı saymaktadır. Oysa daha önce de geçtiği üzere mehir kadından yararlanmanın bir karşılığı değildir (Nisâ', 4/4).

Tûsî'nin iddia ettiği gibi Abdullâh b. Mes'ûd'un kıraatinde Nisâ suresinin 24. ayetine "belli bir vakte kadar" ilavesinin bulunması¹³⁰ mütevatir değil şâzz kıraattir ve bu tür konularda bir anlamı yoktur.¹³¹ Kaldı ki Abdullâh b. Mes'ûd'un talâk, iddet ve miras ile ilgili ahkâmın mut'ayı neshettiğine dair görüşü kaynaklarda yer almaktadır.¹³² Buna göre kıraatla görüş arasında çelişki vardır.

Az yukarıda bir kısmına yer verilen Şîî-Ca'ferî imamlarının mut'ayı teşvik eden ifadelerini merkeze alarak adeta cihat aşkıyla bu nikâhın yaygınlaşması yönünde azami çaba sarfeden din adamlarının sözlü ve uygulamalı faaliyetleriyle günümüz İran'ında iş iyice çıgırından çıkmış gözükmektedir. Nitekim bir din adamı mut'anın kötü bir şey olmadığını, yaygınlaşmış olmasının kötü olduğu itirafında bulunmaktadır.¹³³ Ona göre problemler hasıraltı edildikçe hile ve fesada alan açılmış olmaktadır.¹³⁴

Bu nikâhın özellikle din adamları arasında, din eğitimi veren kurumlarıyla öne çıkmış merkezlerde, imamların kabirlerinin bulunduğu bölgelerde yaygınlaşmış bulunması¹³⁵ dinin motive edici gücünün oldukça etkin biçimde kullanıldığını göstermektedir. Hatta imamların kabirlerinin bulunduğu mekânlar artık mut'anın bir anlamda pazarı haline gelmiştir. Çünkü özellikle Meşhed gibi dini ziyaret mahallerine bu amaçla gidilmekte¹³⁶ ve bu tür *kutsal hacc mekânlarına* ziyaret için gelenler mut'a evliliği yaparak yurtlarına dönmektedirler. Mesela çok

¹²⁶ Hâzîmî, s. 179.

¹²⁷ Buhârî, "Nikâh", 31; Müslim, "Nikâh", 30-32; Tirmizî, "Nikâh", 28; İbn Ebî Şeybe, IX, 297-299.

¹²⁸ Müslim, "Nikâh", 29; Nesâî, "Nikâh", 71.

¹²⁹ *Kitâbü'l-Hilâf*, IV, 343.

¹³⁰ *Kitâbü'l-Hilâf*, IV, 344.

¹³¹ Bk. Cessâs, II, 148.

¹³² Msl. Bk. İbnü'l-Feres el-Endelüsî, *Ahkâmu'-Kur'ân*, II, 145.

¹³³ Hâirî, s. 269.

¹³⁴ Hâirî, s. 269.

¹³⁵ Hâirî, s. 228, 229, 232, 239-240, 268-269.

¹³⁶ Hâirî, s. 227, 260, 262, 288.

ilginçtir bir kadın sırf kendi kocasıyla mut'a yapacak birisini bulmak amacıyla ziyaretgâha gidiyor ve Tahran'dan Kum'a hacc/ziyaret maksadıyla gelmiş bir kadınla görüşüyor ve onu bir geceliğine kocasına nikâhlayarak evi kendilerine bırakıp kendisi bahçede geceliyor.¹³⁷

Bu tür ziyaretgâhlarda bazı mollalar kendilerine bu iş için müracaat eden kadın ve erkeklere çeşitli seçenekler sunmaktadırlar. Çünkü kendilerinde mut'a yapmak isteyen kadın ve erkeklerin isim ve adres kayıtlarının yer aldığı bir liste bulunmaktadır. Evlendirme dairelerinde de benzer faaliyetler yapılmaktadır. Çünkü bu işe ön ayak olan din adamları bundan büyük sevap ummaktadırlar.¹³⁸ Çünkü mut'a nikâhı çok sevap getiren bir evliliştir.¹³⁹

Mut'a nikâhının aynı zamanda takvânın bir gereği olarak düşünülmesi bu tür evliliğin daha çok mollalar arasında yaygınlaşmasına, Kum, Meşhed, Necef gibi kutsal şehirlerde yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır.¹⁴⁰ Hatta din adamı demek bir anlamda çok mut'a yapmak anlamına gelmektedir.¹⁴¹

Konunun ehemmiyetini şu örnek oldukça çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Ziyaret mahallerinin bulunduğu bölgelerde dini eğitim-öğretim gören ve çok fazla maddi imkânı bulunmayan öğrencilerle mut'a nikâhı yapan kadınların otele gitme şansları bulunmadığı için mezarlıklarda mesela bir kabrin arkasında cinsel ilişkiye girdikleri nakledilmektedir.¹⁴² Örneğin bir kadına Kum'da dini eğitim-öğrenim gören gençlerle mut'a nikâhı yapmayı tercih edip etmeyeceğine dair bir soru sorulduğunda küçümser bir halde cevabı şu oluyor: "Asla böyle bir şeyi düşünmem. Bu eşeklerin mut'a yapacakları kadını götürebilecekleri bir odaları bile yok. Onlar bu kadınları alıp uzun süre dolaştırmak istiyorlar ya da cinsel ilişki için bir kabir arkasına gidiyorlar. Böyle bir evliliğin de zevki yoktur."¹⁴³

Okullardaki zihniyet de konunun hangi boyutlarda olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Mesela Kum'da beş yüz kızın öğrenim gördüğü ve Âyetullah'ların ders verdiği bir medresede 1981-82 öğretim yılında iki yüzden fazla kız öğrenci ailelerinden habersiz defalarca hocaları ve arkadaşlarıyla mut'a nikâhı yapmıştır. Bu yola başvuran kızlar ailelerin tepki ve öfkesinden çekindiği için deşifre edilmelerini istememektedirler. Hatta bazı kızlara babaları uygun evlilik talepleri geldiğini ve kendisini evlendirmek istediklerini haber verdiklerinde kızlar bunu reddetmişlerdir.¹⁴⁴ Keza lise öğrencilerinin birbirleriyle ve hocalarıyla mut'a yaptıkları yaygın bir husus olarak dikkat çekmekte,¹⁴⁵ yaygın eğitimin din

¹³⁷ Hâirî, s. 178-179.

¹³⁸ Hâirî, s. 120, 125, 229, 234, 245, 255, 261, 288.

¹³⁹ Hâirî, s. 122, 237.

¹⁴⁰ Hâirî, s. 160-161, 170, 269.

¹⁴¹ Hâirî, s. 269.

¹⁴² Hâirî, s. 163.

¹⁴³ Hâirî, s. 162-163.

¹⁴⁴ Hâirî, s. 234-235.

¹⁴⁵ Hâirî, s. 266.

adamları ile kızlar arasında mut'a için uygun bir zemin oluşturduğu bilinmektedir.¹⁴⁶ Şu örnek de konu açısından önemlidir. Devrimden sonra Kum şehri Cuma mescidi imamı bir dini okul açmış ve çeşitli şehirlerden farklı yaşlarda yetmiş altı kız öğrenci kaydetmiştir. Eşi öğrencileriyle ilişkilerinden şüphelenip mahkemeye müracaat etmiş ve bunlardan on bir öğrenci ile gayr-ı meşru ilişki içinde bulunduğunu tespit edince mahkeme bu kızlarla aynı anda daimi nikâh yapma imkânı olmadığı için mut'a nikâhı yapmasına ve Cuma imamlığından azline hükmetmiştir. Bu da daimi eşinin üzerine on bir genç kuma gelmesi anlamına gelmektedir. Bununla birlikte bu şahıs gücünü kullanarak Cuma imamlığı görevinden ayrılmamıştır.¹⁴⁷

Bu tür uygulamaların kolaylaştırılmasında cinsel cazibenin etkisi kadar dinin motive edici gücünün de tesirini unutmamak gerekir. Kadınlardan bereket ummak, Allah'ın rızasını kazanmak ve sevap edinmek amacıyla mut'a teklifinde bulunanlar tespit edilmiştir. Bu konuda da özellikle din adamları tercih edilmektedir. Mesela kadınlar iki-üç saatlik mut'a için bir mollayı evlerine davet edebiliyor o da Allah'ın bereketini reddedemediği için bu taleplere olumlu cevap veriyor ve onların evlerine giderek bereketlendirip kendilerine bol bol sevap kazandırıyor. Bundan kendisi de ayrıca büyük sevap elde ediyor.¹⁴⁸ Bu sebeplere binaen en fazla mut'a yapanlar din adamlarıdır.¹⁴⁹ Çünkü onlar daha dindar ve şer'atı daha iyi bilmektedirler.¹⁵⁰

5-Kur'an ve Sünnet Bağlamında Mut'aya Bakış: Cevazın İmkânsızlığı

Şif-Ca'feriyyenin dışındaki mezheplere göre mut'a nikâhı caiz değildir. Bu görüşün birçok delili vardır. Şimdi bunları ele almaya çalışalım.

İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu şu ayetlerde mut'anın caiz olmadığını gösterdiğini savunurlar.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأُزْوَاجِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ فَمَنْ ابْتغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ

“Şüphesiz mü'minler kurtuluşa ermişlerdir...ki onlar iffet ve namuslarını korurlar. Cinsel arzularını sadece zevceleri/eşleri ve cariyeleriyle giderirler. Çünkü ancak böyle yaptıkları zaman kınanmazlar. Ama kim bunun ötesine geçerse işte onlar sınırı aşanlardır.”¹⁵¹

¹⁴⁶ Hâirî, s. 267.

¹⁴⁷ Hâirî, s. 268.

¹⁴⁸ Hâirî, s. 177, 179, 181, 227.

¹⁴⁹ Hâirî, s. 181.

¹⁵⁰ Hâirî, s. 237.

¹⁵¹ Mü'minûn (23), 5-7; Me'âric (70), 29-31.

Bu ayetler kadınlardan helal yoldan yararlanmanın iki yolu olduğunu göstermiştir.¹⁵² Bunlar eşler (hür kadınlar) ve malik olunan cariyelerdir. Bunun dışındaki yollar haram kılınmış, yasaklanmıştır. Devamındaki ayet bu iki yolun dışına çıkmayı haddi aşmak olarak nitelemektedir ki¹⁵³ mut'a bunlardan birisidir. Mut'a nikâhı sahih bir evlilik olmadığı gibi cariye statüsünde bir beraberliği de kapsamamaktadır. Açıkça görülmektedir ki mut'a kadını zevce değildir. Çünkü mut'a kuruluşu sırasında sahih bir evliliğin şartlarını gerektirmediği gibi sonuçlarını da doğurmamaktadır. Ca'ferî uleması da kabul etmektedir ki mut'a kadını ile zevciyyet bağı gerçekleşmemektedir. Mut'a kadını cariye de değildir. Zira cariyelerin hibe ve azad edilmesi mümkün olduğu halde mut'ada bunlar yoktur. O sebeple bu ayetler dikkate alındığında mut'anın caiz olmadığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Bu konuyu açıklayan şöyle bir diyalog vardır:

Halife Me'mûn'un (ö.218/833) bir Şam yolculuğu sırasında öfkeli bir şekilde Hz. Ömer'i kastederek: "İki mut'a (temettu' haccı ve mut'a nikâhı) Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir¹⁵⁴ dönemlerinde serbestti. Sen kim oluyorsun da bunları yasaklıyorsun!" diye gazaba geldikten sonra mut'a'nın helal olduğunun ilan edilmesini emreder. Peşinden dönemin büyük âlimlerinden Yahyâ b. Eksem (ö.242/857) huzuruna çıkar ve aralarında şöyle bir diyalog geçer:

Me'mûn: "Yüzünün rengi değişmiş ne oldu?"

Yahyâ: "Ey Mü'minlerin Emiri! İslam adına tam yas tutulacak gündeyiz."

Me'mûn: "Ne olmuş ki?"

Yahyâ: "Zinanın helal kılındığı ilan edildi."

Me'mûn: "Ne demek istiyorsun?"

Yahyâ: "Mut'ayı kastediyorum. O zinadır."

Me'mûn: "Bunu neye dayanarak söylüyorsun?"

Yahyâ: "Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in hadislerine bakarak söylüyorum. Allâh Te'âlâ: 'Şüphesiz mü'minler kurtuluşa ermişlerdir...ki onlar iffet ve namuslarını korurlar. Cinsel arzularını sadece zevceleri/eşleri ve cariyeleriyle giderirler. Çünkü ancak böyle yaptıkları zaman kınanmazlar. Ama kim bunun ötesine geçerse işte onlar sınırı aşanlardır'¹⁵⁵ buyuruyor."

Ey Mü'minlerin Emiri! Şimdi soruyorum: "Mut'a ile alınan kadın cariye midir?"

Me'mûn: "Hayır!"

Yahyâ: Peki mut'a, miras ahkâmının yürüdüğü, çocuğun babaya nispet edildiği ve diğer şartların bulunduğu Allah katındaki nikâh akdi midir?

¹⁵² Bk. Zeyd b. 'Ali, s. 213, nr. 442; Cessâs, II, 149; Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi, "Risâle 'alâ Bahsin min ebhâsi'l-Lum'a fi milki'l-mut'a", s.424-432.

¹⁵³ Mü'minûn (23), 7; Me'âric (70), 31.

¹⁵⁴ Mut'anın Hz. Ebû Bekir döneminde serbest olduğu yönündeki görüş hatalıdır.

¹⁵⁵ Mü'minûn (23), 1, 5-7; Me'âric (70), 29-31.

Me'mûn: "Hayır!"

Yahya: 'O zaman mut'a ile ayette belirtilen sınırlar aşıyor demektir.'

Ey Mü'minlerin Emiri! Ali b. Ebî Tâlib'ten (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber kendisine daha önce izin verilmiş olan mut'anın yasaklandığını ve haram kılındığını ilan etmesini emretmiştir.

Me'mûn: "Bu rivayet sahih midir?"

Yahyâ: "Evet!"

Me'mûn: 'Estağfirullâh/Allah'tan af dilerim. Hemen gidin mut'anın haram kılınmış olan bir uygulama olduğunu ilan edin.'

Peşinden ilan edilir.¹⁵⁶

Aslında bu ayetlerin mut'aya imkân vermediği ortadadır. Fakat zikri geçen ayetlerin Mekke devrinde nazil olması, konuyla ilgili izin ve yasağın ise Medîne döneminde yaşanması sebebiyle Ca'feriler mut'aya karşı yapılan bu istidlâli kabul etmezler. Özellikle mut'aya karşı çıkma bağlamında Mekke'de nazil olan Me'âric ve Mü'minûn surelerindeki ilgili ayetlerin Medenî olan Nisâ' sûresinin 24. ayetini neshettiği iddiasını¹⁵⁷ bu açıdan reddederler.¹⁵⁸ Muhtemelen bu gerçekten hareketle Zemahşerî (ö.538/1144) gibi bazı müfessirler bu ayetlerde mut'a yasağına delil bulunmadığını belirtirler.¹⁵⁹ Söz konusu ayetler arasında neshin bulunamayacağı konusunda Ca'ferilerin haklı olduğunu belirtmek gerekir. Bu zaman bakımından böyle olduğu gibi az yukarıda geçtiği üzere Nisâ' sûresinin 24. ayetinin mut'a nikâhıyla bir ilgisinin bulunmaması açısından da böyledir. Ancak muvakkat evlenmelerin cahiliye Arap toplumunda uygulandığı dikkate alınırca muhtemelen Mekke döneminin ortalarında inen Me'âric ile son yıllarında nazil olan Mü'minûn suresinde tekrarlanan mezkûr ayetlerin bu tür evlilikleri hoş karşılamadığını ve reddettiğini en azından ahlâkî açıdan tasvip etmediğini açık bir şekilde belirterek zihinsel dönüşüm anlamında çok önemli bir adım attığını ifade etmek mümkündür. Nitekim bu ayetlerin cahiliye devrinde mevcut bulunan geçici evlenmeleri ortadan kaldırmayı hedeflediği ve bu amaçla nazil olduğu yönünde rivayetler vardır.¹⁶⁰ Hatta İbn Ebî Müleyke'nin (ö.117/735) mut'a nikâhı hakkında kendisine sorduğu soruya Hz. Âişe'nin: "Benimle sizin aranızda Allah'ın Kitabı var"

¹⁵⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XIV, 199-200; İbn Ebî Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 412-413; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, LXIV, 71-72; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, XI, 315-316; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, VI, 149-150; Cenedî, *es-Sülûk*, I, 316; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, XII, 8; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 214-215; İbnü'l-Verdî, *Târîh*, I, 218; Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, II, 752; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, II, 101; İmâdî, s. 238-239.

¹⁵⁷ Beyhakî, VII, 335; Nehhâs, *en-Nâsîh ve'l-mensûh*, s. 327; Hibetullâh b. Selâme, *en-Nâsîh ve'l-mensûh*, s. 72; İbn Hazm, *en-Nâsîh ve'l-mensûh*, s. 33; Mer'î b. Yûsuf, *Kalâidü'l-mercân fi'n-nâsîh ve'l-mensûh mine'l-Kur'ân*, s. 89.

¹⁵⁸ Şehlâ Hâirî, s.97.

¹⁵⁹ *el-Keşşâf*, III, 177.

¹⁶⁰ Tirmizî, "Nikâh", 28; İbnü'l-Hümâm, III, 151; İmâdî, s. 246.

dedikten sonra bu ayetleri okuduğu naklolunmaktadır.¹⁶¹ Sosyolojik olarak daimi evliliğe bir anda geçip vazifeler örgüsünde sıcak bir yuva oluşturacak şartları tam anlamıyla sağlamanın mümkün gözükmediği bir ortamda daimi evliliğe zemin hazırlama sürecinin bir ön tedbiri olmak üzere bu ayetlerin nazil olduğunu söylemek uygun olur.¹⁶² Konu ile ilgili ayetlerin Me'âric ve Mü'minûn surelerinde ayrı ayrı iki defa nazil olması problemin boyutlarını göstermesi açısından da son derece dikkate değer bir husustur. Konuyu da içine alan ayetlerin Hz. Peygamber tarafından tekrar okunup hatırlatılabileceği halde bizzat Allâh Te'âlâ'nın aynı ayetleri yeniden göndermiş olmasının elbette tekit ve dikkat çekme açısından bir anlamı olmalıdır.

Şîa'nın itirazına mahal bırakmayacak ayetler Medine döneminde inen Nisâ ve Nûr sûrelerinde mevcuttur. Bu mezhep ulemasının mut'anın cevazına delil aldıkları Nisâ suresinin 24. ayetinin hemen peşindeki ayet hür kadınlarla evlenmeye maddi imkânları elvermeyip de sıkıntıya (zina) düşme tehlikesi bulunanları mü'mine cariyelerle nikâh yapmaya yönlendirmekte, böylece kendilerine bir çıkış yolu göstermekte ve ayrıca sabrı tavsiye etmektedir. Nûr suresinde de nikâha imkân bulamayanlardan Allâh'ın kendilerini lutfuyla zengin kılincaya kadar iffetlerini korumaları talep edilmektedir.¹⁶³

Medîne döneminde gelen bu ayetlerde de aynen Me'âric ve Mü'minûn surelerinde olduğu gibi sadece iki yol öngörülmekte ve belli bir aşamanın kaydedildiğini gösterecek şekilde doğrudan talep bildirilmektedir. Eğer mut'a caiz olsaydı günaha düşme korkusu bulunmaz, cariyelerle evlenmeye ihtiyaç duyulmaz ve hür kadınlarla evliliğin getirdiği sıkıntılara katlanmaya gerek kalmazdı. Ayetin başında yer alan:

وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ

"İçinizden imanlı hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyenler"¹⁶⁴ ifadesinden de anlaşılacağı üzere Müslüman hür kadınların mehir ve nafakalarını kaldırabilecek imkâna sahip olmayanların cariyelerle evlenmek suretiyle yetinmelerini tavsiye etmektedir. Oysa Ca'ferîlerin anladığı manada mut'a son derece basit ve kolay bir özelliğe sahiptir. Mut'a nikâhı caiz olsaydı, buna göre daha kolay olduğundan o tavsiye edilirdi. Kaldı ki Hz. Peygamber gençlerden imkânı olanlara gözü haramdan koruma ve şehveti kontrol altına alma fonksiyonuna sahip olan evlenmeyi tavsiye etmiş buna güç yetiremeyenlere de aynı işlevi görebilecek özelliğe sahip bulunan oruç tutmayı önermiştir.¹⁶⁵ Mut'anın son derece basit olduğu dikkate

¹⁶¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 334, nr. 3193; II, 424, nr. 3484; Pirîzâde, s. 425-426.

¹⁶² Konu hakkında geniş bilgi için bk. Saffet Köse, "Kur'ân-ı Kerîme Göre Ferde Mes'ûliyet Yükleyen ve Bunu Düşüren Faktörler", s. 129-135.

¹⁶³ Nûr (24), 33.

¹⁶⁴ Nisâ' (4), 25.

¹⁶⁵ Tirmizî, "Nikâh", 1; Şeyh Müfid, *el-Mukni'a*, s. 497; Ahsâî, 'Avâlî'l-le'âlî, III, 289; Muhaddis en-Nürî, VII, 507, nr. 8762/1; XIV, 153, nr. 16350, 293, nr. 16757.

alınırsa bu hadise göre Hz. Peygamber'in izin vermediği bir uygulama olduğu açığa çıkar.

Me'âric ve Mü'minûn surelerindeki ayetlerde belirlenen *iki yol dışındaki arayışların çizgi dışına çıkmak anlamına geleceği ve bunun da kınanmaya vesile olacağı* şeklindeki ifade daimi evlilik ve cariye edinme haricindeki yolların toplum/kamu ve birey vicdanında mahkûm olacağına işaret etmektedir. Teorik olarak ayetin mut'a ve benzeri akitlerin Müslüman birey ve toplum vicdanında makes bulmacağına olan vurgusu mut'ada gizliliğin hâkim karakteri oluşturması sebebiyle pratikte de kendini göstermiştir. Toplumsal kınanma ve dışlanmanın oluşturduğu baskı ya da bir başka ifadeyle kamu vicdanında oluşacak mahkumiyet mut'anın gizliliği ve yaygınlaştırılması yoluyla bir şekilde engellenebilmiş böylece aleniliğin doğuracağı utanca mani olunması hedeflenmiştir. Öte yandan gizliliğin sağlandığı anda da bireysel vicdanın kınayıcı, engelleyici bir güç olarak rolünü oynayabilmesi (birey vicdanındaki mahkumiyet) ve bu duyguya yön veren en temel dinamik olan dinin etkin gücünün devreye girebilmesi (günahkârlık hissini oluşturabilmesi) de mut'ayı teşvik eden uydurma rivayetlerle, Nisâ suresinin 24. ayetinin sü-i te'vili ile ve mut'ayı mahkûm eden Hz. Ali'nin ravisi olduğu sahih hadisin takıyyeye hamledilmesiyle kırılmış, Hz. Peygamber'in (s.a.s.): "Müftüler fetva verse de sen kalbinden (kendinden) fetva iste;¹⁶⁶ "iyilik ahlak güzelliğidir, günah ise göğsünü/kalbini tırmalayan/seni rahatsız eden ve başkalarının bilmesini istemediğin şeydir"¹⁶⁷ şeklindeki hadisleriyle dikkat çektiği sağduyu ortadan kaldırmıştır.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) defle bile olsa nikâhın ilanını istemesine,¹⁶⁸ nikâhta helal ile haramın arasını ayıranın def ve ilan (es-savt/meşru eğlence) olduğunu bildirmesine,¹⁶⁹ hatta Hz. Âişe'nin (r.a.) nikâhlarda akdin ilanı amacıyla ariyet olarak verdiği bir def'inin bulunduğu¹⁷⁰ dikkate alınırsa bu yönde bir kültür oluşmuş olmasına rağmen Şîî-Ca'ferî geleneğinde gizlilik başlangıcından itibaren mut'anın temel hususiyeti olmuştur. Özellikle, nikâhta ispat güvencesi yanında aleniliği de sağlayan şahit bulundurma zorunluluğuna¹⁷¹ karşın şahit aranmamasının ve mut'anın Allah ile akdi yapanlar arasında bir akit kabul edilmesinin temel sebebinin yapılan akdin gizlenmesi ihtiyacından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Ca'fer es-Sâdık'ın mut'a için bir erkek iki kadın şahit icab eder¹⁷² şeklindeki

¹⁶⁶ Dârimi, Büyû', 2; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 194, 227, 228.

¹⁶⁷ Müslim, "Birr", 14, 15; Tirmizi, "Zühd", 52; Ahmed b. Hanbel, IV, 182, 227, 228; V, 251, 252, 256.

¹⁶⁸ Tirmizi, "Nikâh", 6; İbn Mâce, "Nikâh", 20; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 5; Tûsî, *el-Emâlî*, Kum 1414, s. 518-519.

¹⁶⁹ Tirmizi, "Nikâh", 6; Nesâî, "Nikâh", 72; İbn Mâce, "Nikâh", 20; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 418; Tûsî, *el-Emâlî*, s. 519.

¹⁷⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, Kahire 1324-31, V, 31.

¹⁷¹ Bakara (2), 282 (bu hükmün nikâh için de geçerli olduğu kabul edilmektedir); Buhârî, "Şehâdât", 8; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 19; Dârimî, "Nikâh", 11.

¹⁷² Bakara (2), 282.

ifadesine karşı nikâhın duyulup yayılmasının istenmemesi halinde nasıl hareket edilmesi gerektiğine dair sorulan soru¹⁷³ bu hususu açıklığa kavuşturmaktadır. Teorik anlamda mezhep görüşü olarak mut'ada şahidin zorunluluk olmadığı ilkesinin¹⁷⁴ sağladığı gizliliğin uygulamada da tam anlamıyla yürüdüğü görülmektedir.¹⁷⁵ İranlı bir din adamının “mafya gibi herkes mut'anın varlığını biliyor ancak kimse onun hakkında konuşmuyor”¹⁷⁶ şeklindeki sözü bu açıdan önemlidir. Sadece bir örnek olmak üzere şu olayı zikredebiliriz. Uyuşturucu bağımlısı kocasından yıllar önce ayrılmış bir kadın annesiyle birlikte Meşhed'deki ziyaret mahalline hacc için geldiklerinde bir mollaya gizli kalması şartıyla mut'a teklifinde bulunuyor. Molla kabul ediyor, orada bulunan bir başka din adamına sembolik bir ücret (5 tümen) karşılığında nikâhlarını kıydırdıktan sonra kaldıkları otele beraberce gelip orada aynı odada üç günlük bir nikâhla yaşıyorlar. Annesi onun kim olduğunu sorduğunda abisinin arkadaşı olduğunu söyleyip mut'adan üç günlük kocası olduğunu gizliyor. Uykusu son derece ağır olan annesi uyuduğunda odalarının oturma mahallinde (sofa) yatan kocasının yanına gelip gerektiği kadar yatıyor.¹⁷⁷

Mut'anın özellikle din adamları arasında yaygın olması sebebiyle bir takım olumsuzlukların ortaya çıkmaması için özel mahkemelerde yargulanmaları da¹⁷⁸ bu hususla ilgilidir.

Mut'anın gizli olarak yapılmasının temel sebebi erkeği ve özellikle de kadını küçük düşürücü özelliğe sahip bulunmasındandır. Bu hem teorik anlamda hem de pratikte açığa çıkmıştır. Mesela Ca'fer es-Sâdık'ın bakire kızla mut'ayı hoş karşılamamasının ana gerekçesi bu evlilikle ailesini küçük düşürmesidir.¹⁷⁹ Hatta “Mü'mine kadınla mut'a yapma! Yoksa onu alçaltırsın/zelil kılarırsın”¹⁸⁰ şeklindeki daha açık ve daha genel ifadeyle mut'anın bu yönünü ortaya koymaktadır. Ne var ki bu ifade Ehl-i Beyt soyundan gelen kadınlarla sınırlandırılmış, mut'anın sadece onlar için bir kusur, eksiklik olabileceği kabul edilmiştir.¹⁸¹ Yine o, mut'anın küçük düşürücü bir etkiye sahip olduğunu net bir biçimde konu ile ilgili sorulan soruya verdiği cevapta ifade etmiştir: “Bırakın mut'ayı. Sizden biriniz utanç verici yerlerde (mut'a yaparken) görünüp de salih kardeş ve arkadaşlarının arasına girmekten haya etmez mi?”¹⁸²

¹⁷³ Tûsî, *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 235-236.

¹⁷⁴ Küleynî, III, 392; Tûsî, *el-İstibsâr* III, 155; a.mlf., *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 235; a.mlf., *en-Nihâye*, s. 489; Hür el-Âmilî, *Vesâilü's-Şî'a*, XXI, 65, nr. 26544.

¹⁷⁵ Hâirî, s. 123-124, 131-132, 139, 204, 205, 207, 226, 234-235, 236, 252, 253, 254, 261, 267, 269, 288.

¹⁷⁶ Hâirî, s. 269.

¹⁷⁷ Hâirî, s. 249.

¹⁷⁸ Hâirî, s. 268.

¹⁷⁹ Küleynî, III, 469; İbn Bâbeveyh el-Kummî, III, 289; Tûsî, *el-İstibsâr* III, 153; a.mlf., *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 228, 230.

¹⁸⁰ Tûsî, *el-İstibsâr* III, 150; a.mlf., *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 227.

¹⁸¹ Tûsî, *el-İstibsâr* III, 150; a.mlf., *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 227.

¹⁸² Küleynî, III, 459; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-mut'a*, s. 14, nr. 41.

Bu günkü uygulamada da mut'anın aynı etkiye sahip olduğu, genç kızların imajını zedelediği ve kendilerine uygun daimi bir evlilik yapmaları önünde engel teşkil ettiği bilinmektedir.¹⁸³ Hatta İran'ın bazı bölgelerinde mut'anın ayıp karşılandığıyla ilgili bilgiler de bulunmaktadır.¹⁸⁴ Özellikle kadınların mağdur edici özelliği¹⁸⁵ sebebiyle mut'ayı iyi karşılamadıkları açıkça görülmektedir. Mesela bir kadının bu şekilde evlilik yapmış olan kızını komşuları içinde ağır sözlerle azarlaması ve kızının mut'adan doğan çocuğuna yani torununa *haramzâde* diye hitap etmesi¹⁸⁶ bu konudaki bir çok örnekten sadece birisidir.

İnsanların, vicdanlarında yara açan bu uygulama erkeklerin hoşuna gitse de kendi kızları için istememeleri vicdani sorumluluk nokta-i nazarından mut'ayı mahkûm eden duyguyu göstermesi açısından önemlidir. Mesela altı çocuğu bulunan eşinden habersiz ayda bir veya iki kadınla mut'a nikâhı yapan bir zat çok mut'a yapmakla övünüyor ve on altı yaşındaki kızı için mut'aya izin verip vermeyeceği sorulduğunda kesin bir dille *asla* diye cevap veriyor.¹⁸⁷ Bu kadar faziletli olduğuna inandıkları için mut'ayı bir hayat felsefesi haline getirenlerin kendi yakınlarını bu feyizden! mahrum bırakmaları ilginçtir. Hz. Peygamber'in ifadeleleriyle bir kimsenin kendisi için istemediği bir şeyi başkaları için istemiş olması mü'min duyarlılığıyla bağdaşır bir husus değildir.

Mut'a nikâhındaki bu gizliliğin ortaya çıkaracağı en önemli tehlike *muharremâta* riayeti mümkün kılmamasıdır. Özellikle bu günün dünyasında Şîa'nın anladığı manada her an kardeşlerin karşılaşp mut'a yapmaları mümkündür. Mesela bir molla otomobiline aldığı kadınlara mut'a teklifinde bulunuyor ve bunu başarıyor. Bir gün birisiyle böyle bir evlilik yapıyor. Daha sonra Kum'u ziyareti sırasında o kadının annesi ve bir yakını ile de aynı gün mut'a nikâhı yapıyor.¹⁸⁸

Mut'anın gizlilik içinde bir fırsatçılığa dönüşmüş olduğunu gösteren şu hususa da işaret etmeliyiz. Batının serbest yaşam anlayışının getirdiği çöküntüye karşı mut'anın çözüm olduğu savunulsa da bu uygulamanın da aynı yönde işlev gördüğü anlaşılmalı ki bir tedbir olarak mut'anın tescili yönünde bir kanun çıkarılıyor. Şehlâ Hâîrî'nin tespitine göre devrim muhafızları sokakta gezen çiftleri denetliyorlar, evli olup olmadıklarını sıkı bir şekilde takip ediyorlar ve mut'a belgesi olup olmadığını gelişigüzel soruyorlar. Olmayanları tutukluyorlar. Bu belgeyi verme yetkisi olanlardan bazıları çoğunluk olarak da mollalar isimleri boş bir şekilde imzalayıp mut'a yapmak isteyenlere ceplerinde hazır bulunsun diye istedikleri miktarda veriyorlar. Bu kişiler de uygun bir kadın bulup mut'a için

¹⁸³ Hâîrî, s. 32-33.

¹⁸⁴ Hâîrî, s. 225.

¹⁸⁵ Hâîrî, s. 198, 226.

¹⁸⁶ Hâîrî, s. 200.

¹⁸⁷ Hâîrî, s. 225-226.

¹⁸⁸ Hâîrî, s. 255.

anlaştıklarında onun ismini belgeye iliştip mollaya bildiriyorlar.¹⁸⁹ Bununla birlikte tescil yaptırmayanlar da var.¹⁹⁰

Konuyla ilgili alan araştırmasında Şehlâ Hâirî vardığı önemli sonucu şu şekilde ifade eder: Din adamları teorik alanda mut'a nikâhının şer'îliği ve dini yönden ne kadar sevap kazandırdığı hususu üzerinde ayrıntılı biçimde dururlarken kendi uygulamaları ve bu alandaki tecrübelerine, bilgilerine başvurulduğunda son derece ketûm davranıyorlar ve yaptıklarını gizleme ihtiyacı hissediyorlar, mut'a nikâhına karşı olumsuz kültürel bakışı sahipleniyorlar. Bu ikilem son derece açık bir şekilde gözükmektedir.¹⁹¹ Mut'a nikâhı gizli kaldığı sürece her şey istenildiği gibi gidiyor, ancak duyulup da yankı bulunca karalama amacıyla kullanılıyor.¹⁹²

İslam hukukunun iki temel kaynağı Kur'ân, Sünnet ve bu iki kaynağa bağlı olarak gelişen örf hem evlilik öncesi (evleneceklerin birbirine denkliği, görüşme, daha yakından tanıma fırsatı veren nişanlılık, velinin işin içinde olması vb.) hem de evlilik sürecinde öngördüğü tedbirlerle¹⁹³ nikâhın mutluluk ve kalıcılık esası üzerine kurulması ilkesini benimsediğini ortaya koymuştur. İslam'ın talâk konusundaki tavrı da bu hususta belirleyici bir özelliğe sahiptir. Hz. Peygamber (s.a.s.)-Şîa'nın muteber kaynaklarında da yer aldığı üzere- Allah'ın hiç sevmediği ve buğzettiği halde ihtiyaçtan dolayı talaka izin verdiğini bildirmekte,¹⁹⁴ herhangi bir sebep olmaksızın sırf zevk düşkünlüğü sebebiyle boşanıp tekrar tekrar evlenen erkek ve kadına Allâh'ın buğz veya lanet ettiğini, Allâh'ın talâk kadar buğzettiği başka bir fiilin bulunmadığını açıkça beyan etmektedir.¹⁹⁵ Hz. Ali de oğlu Hasan'ın çok evlenip boşanmasına mani olamayınca minberden Kûfe'lileri uyarmış ve Hasan'ın çok evlenip boşandığını bu konuda Hz. Peygamber'in lanetinin bulunduğunu, kızlarıyla Hasan'ı evlendirmemelerini istemiştir.¹⁹⁶

Yine evliliğe teşvik ve boşamanın hoş karşılanmadığı yönündeki rivayetler muteber eserlerde yer almaktadır ki boşanma sebebiyle arş-ı a'lânın sallandığı rivayeti bunlardan birisidir: *"Evlenin boşanmayın. Çünkü boşama sebebiyle arş-ı alâ sallanır."*¹⁹⁷ Bir başka hadiste de Hz. Peygamber bu gerçeği şu şekilde ifade etmektedir:

¹⁸⁹ Hâirî, s. 230.

¹⁹⁰ Hâirî, s. 254.

¹⁹¹ Hâirî, s. 235.

¹⁹² Hâirî, 236.

¹⁹³ Bakara (2), 226-227; Nisâ' (4), 34-35 vb.

¹⁹⁴ Ebû Dâvûd, "Talâk", 3; İbn Mâce, "Talâk", 1.

¹⁹⁵ Küleynî, IV, 57-58; Hür el-Âmilî, XXII, 8-9, nr. 27876-27881.

¹⁹⁶ Küleynî, IV, 59; Hür el-Âmilî, XXII, 9-10, nr. 27883; 13, nr. 27889; Muhaddis en-Nûrî, XV, 280, nr. 18238; Serahsî, VI, 3; Musannifek, *el-Hudûd ve'l-ahkâmü'l-fıkhiyye*, s. 34; Tesûlî, *el-Behce şerhu't-Tuhfe*, I, 537.

¹⁹⁷ Hür el-Âmilî, XXII, 8-9, nr. 27880.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: وَمَا مِنْ شَيْءٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ بَيْتٍ يُعْمَرُ فِي الْإِسْلَامِ بِالنِّكَاحِ، وَمَا مِنْ شَيْءٍ أَبْغَضَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ بَيْتٍ يُخْرَبُ فِي الْإِسْلَامِ بِالْفُرْقَةِ يَعْنِي الطَّلَاقَ. ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّمَا وَكَّدَ فِي الطَّلَاقِ وَكَرَّرَ فِيهِ الْقَوْلَ مِنْ بُغْضِهِ الْفُرْقَةَ.

“İslam’da nikâh ile mamur hale getirilen evden, Allâh’a daha sevimli hiçbir şey yoktur. Yine İslam’da ayrılık yani boşanma ile harap hale getirilen evden daha fazla Allâh’ın buğzunu kazanan hiçbir şey yoktur. Sonra Ca’fer es-Sâdık (a.s.) buyurdu ki: “Allâh Te’âlâ (c.c.) buğzundan dolayı talaka vurgu yaptı ve sözünü tekrar tekrar söyledi.”¹⁹⁸

Bununla birlikte evlilik hayatının taraflardan birisi ya da her ikisi için de çekilmez hale gelmesi durumunda da evlilik birliğinin sona ermesine böyle bir zaruret sebebiyle izin verilmiştir. Evliliğin boşama ile son bulması halinde bile aradaki sorunların çözülüp tekrar aile birliğini kurtarma ihtimaline karşılık boşama süreci dönüş imkânı verecek biçimde kademeli olarak üç talak şeklinde belirlenmiştir.¹⁹⁹ Böylece aile birliğinin devamına tekrar tekrar şans tanınmıştır. Bu sebeple birinci ve ikinci boşamalardan sonra kadının iddeti içinde yeni bir nikâha gerek kalmadan evlilik birliğinin devamı sağlanabilmektedir ki buna literatürde *ric’i talak* denilmektedir. Böyle bir durumda aile birliği yeniden tesis edilmemişse bile birinci ve ikinci boşamalardan sonraki iddet bitimlerinde yeni bir nikâh akdiyle bunu temin imkânı da mevcuttur. Buna da literatürde *küçük bâin talak* denir. Mut’a nikâhında ne evlilik öncesindeki tedbirler, ne de kalıcılık amacı vardır. Dilediği kadar mut’a nikâhı yapabilen bir insanın sürekli olarak adına boşama denmese de evlilik birliğini sona erdirmesi daha başlangıçta/ kuruluş aşamasında kararlaştırdığı bir durumdur.

Bu ve benzeri rivayetler evlilik akdinin bozulmasının İslam dinince tasvip edilmediğinin Ca’ferîler tarafından da kabul edildiğini göstermektedir. Literal okumaya sığınarak bu hadislerin daimi evlilikle ilgili olduğu yönünde bir itiraz söz konusu olabilir. Oysa zikri geçen rivayetlerin evliliğin hem kuruluş aşamasında hem de kurulduktan sonra devamlılık ve kalıcılığının esas alındığını göstermesi açısından mut’ayı mahkûm eden bir tarafının bulunduğunu izaha gerek yoktur. Kaldı ki mut’anın kalıcı evlilikleri bile etkilediği bir gerçektir. Daimi nikâhla evli olan kadınların şikâyet noktalarından birisi kocalarının kendilerini ihmal edip mut’a yaptıkları kadına daha çok ilgi göstermeleri ve vaktinin çoğunu onunla geçirmeleridir.²⁰⁰ Bunun sebebi de bu kadınların cinsel cazibesinin daimi olanlara göre daha fazla oluşu olarak açıklanmaktadır.²⁰¹

Kur’ân-ı Kerîm üç talakla boşanmış olan bir kadının boşayan bu kocasına helal olabilmesi için usulüne uygun bir şekilde bir başka koca ile evlenmesi gerek-

¹⁹⁸ Küleynî, III, 332; Hür el-Âmilî, XX, 16, nr. 24907; XXII, 7, nr. 27874.

¹⁹⁹ Bakara (2), 229-230; Talâk (65), 1.

²⁰⁰ Hâirî, s. 198.

²⁰¹ Hâirî, s. 207.

tiğini aksi takdirde ebedi haramlılığın devam edeceğini bildirirken bile evliliğin daimi olması gerektiğini ortaya koymaktadır:

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا حُنَّاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ طَلَّأ أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

“Kocası eşini üçüncü defa boşarsa bundan böyle kadın bir başka koca (zevc) ile evlenmedikçe bir daha kendisine helal olmaz. Bu kocası da onu boşarsa her ikisi de Allâh’ın çizdiği sınırlar içinde kalıp geçinebileceklerine inanıyorlarsa birbirlerine dönmelerinde bir günah yoktur.”²⁰²

Ayette özellikle bir başka kişi (racül) ile değil de koca (zevc) ile evlenmedikçe şeklindeki ifade dikkat çekicidir. Çünkü kişi hukuki şartları gözeterek daimi yaşamaya niyet etmedikçe koca olarak isimlendirilmez.²⁰³ Ayette koca anlamında zevc ifadesinin kullanılmasında da bir başka incelik söz konusudur. Kur’ân lugatı müellifi Râgıb el-İsfahânî zevc kelimesinin ayakkabı, terlik ve mest gibi giysilerin teki anlamına geldiğini kaydeder.²⁰⁴ Karı koca için kullanılan zevcân/zevcayn ifadesi de bir çift anlamına gelir. Bu ikilinin temel özelliği birbirleriyle bütünleşmeleri ve birisi diğerinin ayrılmaz parçası haline gelmesidir. Bu sebeple Kur’ân-ı Kerim karı-koca için “Birbirinize geçtiniz, birbirinizle bütünleştiniz, aranızda ayrı gayrı kalmadı”²⁰⁵ ifadesini kullanır ve işlevsellik anlamında da eşlerin birbirlerini koruyan adeta birisi diğerini sarıp sarmalayan bir elbise konumunda bulunduğunu vurgular.²⁰⁶ Bu elbise de takva kumaşından yapılmıştır.²⁰⁷ Ayetin ikinci evlilikten sonra bu çiftlerin yeniden nikâhlanmalarını evlilik hukukunu korumaları şartına bağlaması da evliliğin ciddi ve kalıcı bir süreç olduğunu öngördüğü yönünde değerlendirilmeli ve muvakkat evliliğe karşı açık bir tavır olarak anlaşılmalıdır. Aslında ayet üç talâkla boşanmış kadının bir başka koca ile nikâhlanma şartını net bir biçimde öngörmesine rağmen Ca’ferîlere göre mut’a evliliğinin bu şartı sağlamaması²⁰⁸ sebebiyle mut’anın nikâh akdi olarak görülmediği de ortaya çıkmış olmaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm’in ve Hz. Peygamber’in evlilikte ciddiyet ve kalıcılık talebinin az önceki konuya da bir yansıması söz konusudur. Üç talakla eşini boşamış olan kocaya helal kılmak amacıyla yapılan geçici evlenmeler (hülle) nikâhtan sayılmamıştır. Hz. Peygamber muttali olduğu böyle bir olayla ilgili olarak kadının yeni kocasıyla gerçek bir evlilik yapmadan üç talakla boşayan kocasına helal ola-

²⁰² Bakara (2), 230.

²⁰³ Saffet Köse, *İslam Hukukunda Kanuna Karşı Hile*, s. 361.

²⁰⁴ *el-Müfredât*, “z.v.c” md.

²⁰⁵ Nisâ’ (4), 21.

²⁰⁶ Bakara (2), 187.

²⁰⁷ A’râf (7), 26.

²⁰⁸ Hür el-Âmilî, XXII, 132, nr. 28199.

mayacağını söylemiştir.²⁰⁹ Yine Resûlullah. hülle yapanla kendisi için hülle yapılan erkeği Allah'ın lanetine uğramış insanlar olarak ilân etmiş²¹⁰ ve hülle yapanı “teysün müste'âr = ariyet alınmış teke” olarak nitelendirmiştir.²¹¹ Hz. Ömer de bu yola başvuranları taşa tutmak suretiyle idam etmekle tehdit etmiş, oğlu Abdullah, bu tür bir evliliğin nikâh akdi değil zina fiili olduğunu ve yirmi yıl beraber yaşasalar bile zinâkâr sayıldıklarını söylemiştir. Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Hüreyre, Câbir b. Abdillâh, Ukbe b. Âmir, Abdullah b. Abbas da bu görüşe katılmış ve kadının kocasına helâl olmayacağını belirtmişlerdir. Abdullah b. Abbas bunun Allah'ı aldatmaya kalkışmak olduğunu söylemiştir. Hz. Ömer böyle bir evlilikten sonra boşamaya izin vermeyerek evliliğin devamına hükmetmiş, Hz. Osman da hülle maksadıyla evlenen bir karı kocayı ayırmıştır.²¹²

Hülle ve mut'a arasında geçici olmaları ve evliliğin amaçlarını hedeflemeleri açısından aralarında benzerlik vardır. Mut'a nikâhında, yararlanma karşılığında bir mehir adı altında ücret ödendiği için kadın kiralanmakta, üç talakla boşanmış olan kadının boşayan bu kocasına helal olabilmesi amacıyla kısılan geçici nikâhta (hüllecilik) ise koca pozisyonunda bulunan şahıs bir anlamda ariyet alınmaktadır. Kiralama, bir malın mülkiyeti malikinde kalmak şartıyla menfaatinin/kullanım hakkının belirlenen süre için ücret mukabili karşı tarafa temlik edilmesi/verilmesi ve sürenin dolmasıyla akdin son bulmasını, âriyet veya iâre de malın malikine aidiyetinin devam etmesiyle beraber diğer bir şahsa menfaatinin ücretsiz olarak temlik edilmesi ve tarafların diledikleri zaman sonlandırabildikleri akdi ifade eder. Mut'ada kadın kiralanmakta, âriyette ise koca ödünç alınmaktadır. Dolayısıyla her ikisi de geçici olarak kullanılmaktadır. Hz. Peygamber hülleciliği lanetlediğine göre mut'anın da bundan farkı yoktur.

Kur'an-ı Kerîm aslında evliliğin sürekliliğe delalet ettiğini muhtelif ayetlerde anlatmaktadır. Buna göre aile, huzur veren, sevgi ve rahmetle örgülenmiş,²¹³ iyilik ve ihsanın, lutufkârlığın (fazilet) hâkim olduğu²¹⁴ sıcak bir yuvadır. Kur'âna göre Müslümana yakışan tavır da Allâh'tan göz aydınlığı sağlayan/gönüllere sürür ve coşku veren eş ve çocuklar isteyen bir beklenti içinde olmaktır.²¹⁵ Bu yuvanın en önemli bireyi de evliliğin en temel amaçlarından birisi olan çocuktur. Kur'an-ı Kerîm özellikle kadının bu yönünü ön plana çıkararak kadınları çocuk yetiştiren tarlalar olarak tavsif eder.²¹⁶ Çocuk aynı zamanda aileyi birbirine bağla-

²⁰⁹ Buhârî, “Şehâdât”, 3, “Talâk”, 4, “Libâs”, 6, 23, “Edeb”, 68; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 49.

²¹⁰ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 15; Tirmizî, “Nikâh”, 28; Nesâî. “Talâk”, 13, “Zînet”, 25; İbn Mâce, “Nikâh”, 33.

²¹¹ İbn Mâce, “Nikâh”, 33.

²¹² Bk. Saffet Köse, “Hülle”, *DİA*, XVIII, s. 475-477.

²¹³ A'râf (7), 189; Rûm (30), 21.

²¹⁴ Bakara (2), 237.

²¹⁵ Furkân (25), 74.

²¹⁶ Bakara (2), 223; A'râf (7)189; Ra'd (13), 38; Nahl (16), 72.

yan anne-babanın sürekli olarak kendisine,²¹⁷ çocukların da anne-babasına²¹⁸ dua ettiği hatta bunu her namazda tekrarladığı sürekli bir iletişim, eşlerin sevinç ve neşe içinde meleklerin karşıladığı bir seremoniyle cennete girdikleri²¹⁹ bir sürecin ifadesidir. Oysa mut'a evliliği yapanların ortak bir evde yaşadıkları bile oldukça nadir bir durumdur.²²⁰ Çünkü mut'ada süknâ hakkı yoktur. Yani karı-kocanın beraber yaşama zorunluluğu yoktur.²²¹

Mut'anın hadislerce yasaklandığı bilinen bir husustur. Zamanıyla ilgili tartışmalar bulunsa da haram kılındığı kesindir. Hz. Peygamber'in az yukarıda değerlendirilen bazı toplumsal ve bireysel şartları dikkate alarak kısa süreli mut'aya izin verdiği bilinmektedir. İzin dönemlerinin hangi olaylarla ilintili olduğu tartışılrsa da savaş zamanları olduğu konusunda ittifak vardır. Kesin yasağın ise Hayber'in fethi günü geldiği, Mekke'nin fethi veya veda haccı sırasında da duymamış olanlar için tekrarlandığı yönündeki görüşler ağırlık kazanmış gözükmektedir.²²² Ancak İbn Kayyim el-Cevziyye (ö.751/1350) mut'a yasağının Mekke'nin fethedildiği yıl geldiğini Hayber'in fethinde yasaklandığı görüşünün hatalı olduğunu bunun da Hz. Ali'nin İbn Abbâs'a söylediği sözün yanlış anlaşılmasından kaynaklandığını belirtir. Ona göre evcil eşek eti Hayber'in fethi sırasında yasaklanmıştır. Bu kesindir. Hz. Ali bu hayvanların etinin mübah olduğunu söyleyen İbn Abbâs'ı öncelikle bu hususta bilgilendirmiştir. Mut'a yasağını ise Hayber'in fethi ile bağlantılı olarak söylememiş mutlak olarak ifade etmiştir. Bazı raviler bu noktada hata ederek her iki yasağın da Hayber günü geldiğini zannetmişlerdir.²²³

Bu tartışmalarda üç husus önemlidir. Birincisi mut'a yasağı risaletin son devirlerine denk gelmiştir. Daha önce belli dönemlerde çok kısa izin verilip yasaklanması ve bunun da tekrarlanması ilan edilen yasak hükmünün yaygınlık kazanması önünde en azından bazı şahıslar açısından bir takım zorluklar oluşturmuş, bilgisizliğe sebebiyet vermiştir. Bu sebeple Hz. Ömer kendi döneminde bunu tekrar ilan etmiştir. Bu konu daha önce ele alınmıştı.

İkinci husus mut'anın yasaklandığına dair hadisin ravisi Hz. Ali'dir.²²⁴ Mut'ayı caiz gören İbn Abbâs'ı uyarın da bizzat odur.²²⁵ Bunda Şîa'ya mucize kabilinden bir cevap vardır. Bu konu üzerinde de durulmuştu.

²¹⁷ Bakara (2), 128-129; Âl-i İmrân (3), 38; A'râf (7), 189; İbrahim (14), 40; Furkân (25), 74; Ahkâf (46), 15.

²¹⁸ İsrâ' (17), 24.

²¹⁹ Ra'd (13), 23-24; Yâsîn (36), 56; Mü'min (40), 8; Zuhur (43), 70.

²²⁰ Hâirî, s. 107-108, 119, 149.

²²¹ Âyetullâhiluzmâ Məhəmməd Fəzil Lənkəranî, s. 257.

²²² İmâdî, *Lum'a fî ahvâli'l-mut'a*, s. 240 vd.

²²³ *Zâdü'l-me'âd*, III, 344-345, 459-461; V, 111-112.

²²⁴ Zeyd b. Ali, s. 211, nr. 430, 431, s. 213, nr. 442; Buhârî, "Megâzi", 38, "Zebâih", 28, "Nikâh", 31; Müslim, "Nikâh", 25-30, 32, "Sayd", 22; Tirmizî, "Nikâh", 28, "Et'ime", 6; Nesâî, "Nikâh", 71, "Sayd", 31; İbn Mâce, Tirmizî, "Nikâh", 44, Mâlik, "Nikâh", 41; Tûsî, *el-İstibsâr*, III, 49; a.mlf., *Tehzîbü'l-ahkâm*, VII, 226.

²²⁵ Buhârî, "Nikâh", 31; Müslim, "Nikâh", 32; Tirmizî, "Nikâh", 28; Nesâî, "Nikâh", 71, "Sayd", 31.

Üçüncü nokta yasağın zamanlamasından daha da önemlisi mut'anın kıyamete kadar kaldırılmış olmasıdır. Hz. Peygamber şöyle buyurur:

أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي قَدْ كُنْتُ أُذِنْتُ لَكُمْ فِي الْإِسْتِمْتَاعِ أَلَا وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَهَا إِلَيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهُنَّ شَيْءٌ فَلْيُخْلِ سَبِيلَهَا وَلَا تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا

*“Ey İnsanlar! Ben kadınlarla mut'a yapmanız konusunda size izin vermiştim. Dikkat edin! Allah onu kıyamete kadar haram kılmıştır. Bu sebeple kimin süresi dolmamış böyle bir evliliği varsa hemen kadına yol versin/bıraksın. Onlara verdiklerinizden de bir şey almayın.”*²²⁶

Bu hadiste dikkat çeken önemli hususlardan birisi şudur. Hz. Peygamber'in izin vermiştim demesi o toplumun bu nikâhı bildiğini ve uygulamalarının bulunduğunu gösterir. Çünkü izin bilinen konuda olur. Üstelik Hz. Peygamber'den bunun dışında şartları ve diğer hükümleriyle ilgili bir açıklama gelmediğine göre geçici evlenme Araplar'da bilinen bir husustur. Bu hadis artık bilinen bu uygulamanın kıyamete kadar yasaklandığını ilan etmektedir.

Buraya kadar nasslar çerçevesinde değerlendirmeler yapılmıştır. Mut'anın amaç ve yapı bakımından ele alınması da bir fikir verecektir. Şöyle ki: Mut'anın en temel maksadı cinsel hazdır. Mesela Ca'fer es-Sâdık'tan gelen şu rivayette bu husus aydınlanmaktadır: *“Allah bizim taraftarlarımıza (şî'atünâ) sarhoş edici bütün içecekleri yasaklamış onun yerine geçmek üzere mut'ayı meşru kılmıştır.”*²²⁷ Bununla kastolunan şudur: İçki ile yaşanan mest edici zevk yasaklanınca aynı hazzı tatmak üzere mut'a helal/meşru kılınmıştır. Bu ifadeler açıkça mut'anın amacını ortaya koyarken bu günkü uygulamanın temelinde de aynı zihniyetin bulunduğunu belirtmek gerekir.²²⁸ Oysa az yukarıda sırf cinsel haz ve zevk amacıyla çok evlenip boşanana Allâh'ın lanet ettiğini belirten hadisleri mezhebin muteber kaynaklarından nakletmiştik.

Burada şu hususun da altını çizmek gerekir. Cinsel yararlanma tamamen koca içindir ve onun inisiyatifindedir. Koca dilediği zaman bunu kullanır. Kadın karşı çıkamaz. Eğer kadın, kocasının bu yöndeki talebine olumlu cevap vermez ise ücretinden kesilir. Kadının kocasından böyle bir talep hakkının bulunmadığı baskın görüş olarak ön plana çıksa da böyle bir hakkın varlığı ve dört aydan fazla cevapsız bırakılmayacağı görüşünü savunanlar da çıkmaktadır.²²⁹ Nitekim günümüzde bunu tercih eden âlimler de vardır.²³⁰

²²⁶ İbn Ebî Şeybe, IX, 299; Müslim, “Nikâh”, 21; İbn Mâce, “Nikâh”, 44; Dârimî, “Nikâh”, 16; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 406; *Sahîhu İbn Hibbân bi-terîbi İbn Balabân*, IX, 455; Ebû Avâne, *el-Müsned*, III, 30; Beyhakî, VII, 330-331.

²²⁷ İbn Bâbeveyh, III, 293; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-mut'a*, s. 9, nr. 8.

²²⁸ Hâirî, s. 88, 91, 93, 99, 100, 107, 108, 119, 149, 158, 180, 196, 198, 207, 208, 227, 231, 238, 241, 255, 259, 262, 264, 276, 278, 281.

²²⁹ S. 88-89, 91.

²³⁰ Âyetullâhiluzmâ Məhəmməd Fəzıl Lənkərâni, s. 257.

Şifî ideolojisi erkeğin cinsel şehvetin boyunduruğu altında bulunduğu ve hayvanî/nefsî güce sahip olduğu temeline oturmakta ve bunun da en pratik ve kolay yolunun mut'a olduğu inancına dayanmaktadır.²³¹ İran'da yapılan bir araştırmada erkeklerin kadınlara göre ezici bir oranda daha fazla mut'a nikâhını tercih etmeleri kadınların ise neredeyse tamamının mut'aya karşı²³² olmalarının temel sebebi de bu olmalıdır. Mesela bir kadın mut'a yapmaktansa kör bir kocamın olmasını tercih ederim²³³ şeklinde duygusunu ifade etmektedir ki bu genel anlamda mut'aya kadın bakışını yansıtan bir husustur. Bu sebeple kadınların daimi evliliği tercih etmeleri bir esas ise de bu mümkün olmadığında hiç değilse uzun süreli mut'ayı (üç-dört aylık gibi) seçmektedirler.²³⁴ Hatta mut'a evliliği yapan kadınlar bunun devamlı olabileceği umidini taşımaktadırlar.²³⁵ Kur'ân-ı Kerîm'in evlenme akdini *mîsâk-ı galîz* olarak tanımlaması da bu hususa güçlü bir işarettir.²³⁶ Mîsâk sıkı sıkıya bağlanmış bağ/taahhüt demektir ve taraflardan birisi tarafından diğerine verilir.²³⁷ Üstelik mîsâk'ta güven unsuru merkezî bir rol oynar.²³⁸ Güven de samimi bir işbirliğinde ortaya çıkar. Mîsâkı veren koca alan ise kadındır. Burada kadının sürekli evliliği tercih edeceğine güçlü bir işaret vardır. Fakat mut'a nikâhında üç veya dört aylık sürenin uzun sayıldığı²³⁹ dikkate alınırsa kadınların nasıl bir hayal kırıklığı içinde olduğunu anlamak zor değildir. Mut'aya mahkûm edilmiş kadınların itiraflarından anlaşıldığı kadarıyla kadınların ailelerinden istedikleri nezaket ve sıcak bir yuva, kocalarından istedikleri de sadakat, nezaket ve ilgidir. Mesela bir kadın kendisine uzatılan mehir çekini yırtıp atarak şunu söylüyor: "Ben bu mehre niçin ihtiyaç duyayım ki! Benim mehirim senin bana olan sevgin, hürmetin, inceliğin ve benimle insanca muameledir."²⁴⁰

Mut'anın kadını mağdur eden bir ölçüde de istismara dayanan erkek merkezli cinsel tatmin aracı olduğunu uygulamadaki aksamalardan da görmek mümkündür. Mesela İran'da mut'a nikâhı yapmış olan bir hanımefendi iki saatlik bir nikâhtan sonra zorunlu olarak iki ay iddet beklemeyi ve bu yüzden cinsel zevkten mahrum kalmayı bir haksızlık olarak görmektedir.²⁴¹ Bu yönde ortaya çıkardığı sorun dolayısıyla iddetin de dikkatli bir şekilde uygulanmadığı²⁴² mut'a sonrası beklenmesi gereken süreye (iddet) riayet edilmediği önemli şikâyet konularından

²³¹ Hâirî, s. 282.

²³² Hâirî, s. 208.

²³³ Hâirî, s. 290.

²³⁴ Hâirî, s. 161, 164, 231.

²³⁵ Hâirî, s. 199.

²³⁶ Nisâ' (4), 21.

²³⁷ Ebû Hilâl el-Askerî, s. 69, nr. 82.

²³⁸ bk. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "v.s.k." md.

²³⁹ Hâirî, s. 161.

²⁴⁰ Hâirî, s. 172-173.

²⁴¹ Hâirî, 155-156.

²⁴² Hâirî, s. 237.

birisi olarak öne çıkmaktadır.²⁴³ Mesela hayız görmeyen kadının iddeti 45 gün olarak belirlenmesine rağmen uygulamada bu tür kadınların çocuk doğurma devri geçtiği için istedikleri zaman mut'a yapabildikleri anlaşılmaktadır. İddet beklemek zorunda kalan kadınlar da arzuyla kendilerine gıpta etmektedirler.²⁴⁴

Mut'adaki temel saik tarafların daimi evlilikte olduğu şekliyle ahlâkî, toplumsal/ictimâî, ekonomik herhangi bir sorumluluk yüklenmekten kaçınmadır.²⁴⁵ Bu anlayışın doğal sonucu olarak mut'a, taraflara kişisel, toplumsal ve ahlâkî anlamda önem arzeden hiçbir sorumluluk yüklememekte²⁴⁶ bu sebeple de kadına koca himayesi ve toplumsal saygınlık kazandırmamaktadır.²⁴⁷ Özellikle mut'adan hamile kalan kadınların çocuklarına kürtaj uygulandığı vak'alar olduğu gibi²⁴⁸ doğan çocuklarla babasının hiç ilgilenmediği ve çocuğun özellikle kız ise himayesiz kalması sebebiyle birçok sıkıntı yaşadığını gösteren örnekler vardır.²⁴⁹ Doğan çocukların çoğu zaman mağdur oldukları çok kötü şartlarda yetişerek mut'a nikâhı için uygun adaylar haline geldikleri, böyle bir nikâhın da en olumsuz uygulamasını yaptıkları bilinen hususlardandır.²⁵⁰

Mut'a evliliğinin cinsel haz dışında neredeyse tamamı menfaate dayalı başka amaçla da yapıldığı tespit edilmiştir. Günümüz İran'ın da mut'a evliliğinin sebepleri arasında hacca gitmek için arkadaş edinme,²⁵¹ herhangi bir işinin olması halinde mut'ayı nezretme -özellikle de din adamları ve seyyidlerle mut'a yapmaya kadınlar nezretmektedir-,²⁵² sefer halinde eşten uzak kalma,²⁵³ çocuk sahibi olmak,²⁵⁴ menfaat temini-dokuma fabrikalarında ya da atölyelerinde, pirinç tarlalarında çalıştırmak amacıyla bu işverenlerin iş gücü temini amacıyla evlenmeleri gibi,²⁵⁵ kadın-erkek ihtilafı durumunda mahremiyet oluşturarak rahat hareket imkânı sağlamak,²⁵⁶ kadın açısından himaye²⁵⁷ veya maişet teminidir.²⁵⁸

6- Mut'anın Sifâh/Zinâ-Nikâh İkilemi Etrafındaki Tartışma

Mut'a nikâhının zina ile bağlantılı olarak bir başka tartışma boyutunun bulunduğunu belirtmek gerekir. Mut'anın açıkça zina olduğunu söyleyen

²⁴³ Hâirî, s. 181, 237, 238.

²⁴⁴ Hâirî, s. 166.

²⁴⁵ Hâirî, s. 89, 259.

²⁴⁶ Hâirî, s. 107.

²⁴⁷ Hâirî, s. 279.

²⁴⁸ Hâirî, s. 254.

²⁴⁹ Bk. Hâirî, s. 155 vd.

²⁵⁰ Hâirî, s. 131-133, 169.

²⁵¹ Hâirî, s. 121.

²⁵² Hâirî, s. 121-122.

²⁵³ Hâirî, s. 123-125.

²⁵⁴ Hâirî, s.131-132.

²⁵⁵ Hâirî, s. 133.

²⁵⁶ Hâirî, s. 133-137.

²⁵⁷ Hâirî, s. 254.

²⁵⁸ Hâirî, s. 262.

sahâbilerin ve tâbiilerin bulunması,²⁵⁹ Abdullâh b. Abbâs'a mut'a nikâh mıdır? yoksa sifâh/zina mıdır? şeklindeki soru,²⁶⁰ Hz. Ömer'in mut'a yapanlara zina suçunun müeyyidesini uygulacağını deklare etmesi,²⁶¹ az yukarıda yer verilen Abbâsî halîfesi Me'mûn ile dönemin ileri gelen fakihlerinden Yahya b. Eksem arasında geçen diyalogda aynı hususun dile getirilmesi ilk dönemlerden itibaren böyle bir tartışmanın varlığını göstermektedir. İslam ceza hukuku açısından mut'a ile zinanın aynı kategoride olup olmadığı tartışmaları bir yana zihniyet itibarıyla zinaya eşdeğer kabul edilmesinin Şîa'da büyük bir rahatsızlık yarattığı görülmektedir. Onlar bu iddianın Hz. Peygambere lanet okuma ve onu küfre nispet etme anlamı taşıyacağını düşünürler. Çünkü Kur'an zinayı açık bir şekilde yasaklamıştır. Mut'aya zina demek Hz. Peygamber'in zinayı serbest bıraktığı gibi bir sonuç ortaya çıkarır.²⁶² Ne varki Şîa'nın satır aralarında bu benzerliği kabul ettiği de bir vakiadır. Mesela bir molla mut'anın fuhuşla bir ilişkisinin bulunduğunu itiraf ederken²⁶³ diğeri de daha açık bir ifadeyle şöyle der: "Evet mut'a fuhuşu benziyor. Fakat Allah onu helal kılmıştır. Bundan dolayı da helaldir. Bize düşen Allah'ın helal kıldığı lezzetlerden yararlanmaktır."²⁶⁴

Şîa'nın, mut'anın zina ile ilişkilendirilmesine karşı bir başka tedbiri devreye soktuğu görülmektedir. Mut'a yerine geçici evlenme/nikâh, ücret yerine de mehrin kullanılmasında hassasiyet gösterilmesi toplumsal tepkileri hafifletmek, temize çıkarmak ve mut'anın dini bir yönünün bulunduğu hissini verme amacı taşımakta,²⁶⁵ mut'anın zina ile eşdeğer görülmesi intibanı ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Kur'an-ı Kerim'de evlilik hukukunu ilgilendiren bazı hususlar mut'aya uyarlanmıştır.

Böyle bir tartışmayı sonuçlandırabilmek için mut'anın işlevsellik açısından nikâha mı yoksa zinaya mı daha çok benzediğine bakmak gerekir. Zinada esas amaç şehvetin teskinidir. Bu sebeple de zina sifâh olarak isimlendirilmiştir ki suyu döküp geçmek demektir.²⁶⁶ Nikâhta ise neslin devamını sağlama ve koruma, belli vazifeler örgüsünde hayatı paylaşma, eşlerin birbirlerinin eksikliklerini tamamlayarak kemale ermeleri ve huzurlu bir yuva ortamı içinde hayatlarını sürdürmeleri gibi ulvi bir gaye vardır. Nikâhta şehvet mut'anın aksine sadece bir araçtır.

Mut'anın en pratik yoldan zinayı ve ahlâkî çöküşü önleme²⁶⁷ gibi bir işlevinin bulunduğu ve temel amacının da bu olduğu Şîi çevrelerde savunmanın mer-

²⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, IX, 300, 301, 302.

²⁶⁰ Cessâs, II, 147.

²⁶¹ İbn Ebî Şeybe, IX, 300, 302.

²⁶² A. g. e., s. 98-99.

²⁶³ Hâirî, s. 266.

²⁶⁴ Hâirî, s. 261.

²⁶⁵ Hâirî, s. 291.

²⁶⁶ Cevherî, *es-Sihâh*, "s.f.h." md.; İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luga*, "s.f.h." md.

²⁶⁷ Hâirî, s. 223-234.

kezî noktalarından birisini oluşturur. Bu anlayışa göre mut'a volkana benzeyen şehvî gücün ortaya çıkardığı zaafların şer'î-ahlâkî çerçeve içinde tatminini sağlayan böylece toplumdaki kargaşa ve çürümenin önünü alabilen, toplumsal hayat için en güçlü ve en tehlikeli zehir olan, toplumun safiyetini ve düzenini tahrip eden fısk ve zinayı engelleme hususunda dâimî evliliğin yetersizliğini örten bir araç,²⁶⁸ batının özgür aşk anlayışına karşı güçlü bir tedbirdir.²⁶⁹ Mut'a toplumsal fesadı önlemek, zina, livata ve istimnaya engel olmak ve evlenmeye gücü yetmeyenlerin kötü yollara sapmasına mani olmak için meşru kılınmıştır.²⁷⁰ Mut'a, şer'î ölçüler içinde cinsel isteğin tatmini, onu hâkimiyet altına alma ve toplumsal düzenin istikrarı açısından önemlidir.²⁷¹ Mut'anın özellikle zinanın büyük bir hata ve haram olduğunu bilen dindar çevrelerce tercih edilmesinin sebebinin de bu olduğu ifade edilmektedir.²⁷² Bu sebeple mut'a mü'minin ulaşabileceği en kolay ve pratik helal yol olarak kabul edilmektedir.²⁷³ Bütün bu fonksiyonları itibariyle mut'anın rahmet ve kolaylık dini olan İslam'ın öngördüğü bir çözüm olarak sunulmaktadır.²⁷⁴

Mut'a nikâhı zinayı ve ahlâkî çöküşü önleme fonksiyonuna sahip bir tedbir midir? yoksa zina özelliği arzeden ya da ona dönüşen bir yapıya mı sahiptir? Uygulama örnekleri bu konuda ipucu vermektedir. Çünkü 1979 devriminden sonra İran'da mut'a ile ilgili geniş bir tatbikat alanı oluşmuştur. Hata bazı otellerin bu yönüyle tanındığı bile nakledilmektedir.²⁷⁵ Ancak son derece süiistimale açık olan bu anlayış farklı sorunlar doğurmuştur. Her ne kadar bazı din adamları mut'a yiyecek gibi değil ilaç gibidir, devamlı değil gerektiğinde kullanılır²⁷⁶ dese de bu evlilik türü su gibi her an başvurulana bir yol halini almıştır. Zaman içinde mut'a evliliği yapmak isteyenlerin isim ve adres listelerini tespit edip komisyonculuğunu yapan kişi ve kurumlar ortaya çıkmıştır. Aracı kişiler mut'a nikâhı yapan kadının ücretinden (mehir) komisyonunu almaktadır.²⁷⁷

Mut'a nikâhı uygulaması öyle süiistimal edilmiştir ki İran-İrak savaşında şehit olan askerlerin hanımları bile bu noktada kullanılmıştır. Mesela Kâşân'da 1982-83 yıllarında evlendirme dairesi müdürü istifa etmek zorunda kalmıştır. Çünkü bizzat kendisi kurumda çalışan diğer görevlilerden önce ya da kendilerine

²⁶⁸ Hâirî, s. 100.

²⁶⁹ Hâirî, s. 230, 234.

²⁷⁰ Hâirî, s. 241.

²⁷¹ Hâirî, s. 99.

²⁷² Hâirî, s. 246.

²⁷³ Hâirî, s. 252.

²⁷⁴ Hâirî, s. 271. Hz. Peygamber'in evlenmeye güç yetiremeyenlere mut'ayı değil şehveti kıran özelliği sebebiyle orucu tavsiye ettiğine daha önce yer vermiştik.

²⁷⁵ Hâirî, s. 241.

²⁷⁶ Hâirî, s. 224.

²⁷⁷ Hâirî, s. 163-164.

daha uygun adaylara fırsat vermeden şehit olan askerlerin dul eşleriyle mut'a evliliği yapmış ve bu durum açığa çıkınca da istifa etmek zorunda kalmıştır.²⁷⁸

Mut'a yapmak isteyenlerin nasıl eş buldukları konusunda da bu işi yapanlardan bir kadın bazı ip uçları vermektedir. Eğer kadın özellikle ziyaretgâhlarda kendi başına ise ve amaçsız olarak sağa sola bakıyorsa bu kadının mut'aya hazır olduğu anlaşılakta ve kendisine mut'a teklifi yapılmaktadır. İkinci olarak da parola kadının kiralık ev sormasıdır. Eğer kendisi bakire bir kız ise ailesinin, evli ise kocasının evinde olması gerekir. Kiralık ev sormak mut'aya elverişli anlamına gelmektedir. Bunun yanında komisyon karşılığında bu tür evlilikleri organize etmekle tanınan din adamları, yaşlı kadınlar ya da bu işle özel olarak ilgilenen şahıslar yardımıyla da mut'a yapacak eş bulmak mümkündür. Hatta bu işi organize edenlerden bazılarının mut'a nikâhı esnasında kullandıkları ve mut'a yaptıkları çiftlere tahsis ettikleri özel odaları bile vardır.²⁷⁹

Bütün bu noktalar değerlendirildiğinde iki hususta ikilem ortaya çıkmaktadır. Birincisi, Ehl-i Sünnet uleması yapı ve işlevsellik açısından mut'ayı zinaya eşdeğer görürken Şîa sevap kazandıran ve rahmete vesile olan bir araç olarak telakki etmektedir. İkincisi de Şîa'nın ikilemi ve çelişkisidir. Mut'ayı zinaya engel bir tedbir olarak değerlendirirlerken hem teorik hem de pratik alanda fuhuş ile örtüşen bir yapı arzedecek görüntü vermektedirler.

Buraya kadar mut'a nikâhı ile ilgili lehte ve aleyhte olan görüşlere ve bunların delillerine yer verilmiştir. Son olarak Necef ilim havzasında yetişmiş Şîi-Ca'ferî geleneğe mensup Musa Musevî'nin konu ile ilgili görüşlerinin özetini sunmak istiyoruz: "Ne yazık ki bazı Şîi âlimler mut'a nikâhını savunma derdine düşmüşler, bu konuda eserler yazmışlardır ki, bununla onlar iftihar edip alınları açık, başları dik durmaktadır. Nezaket ve saygınlığı kaldıran bu bid'atın gerçek yüzünü ortaya koymak pek zahmetli olmayacaktır. Ancak öncelikle delillerinin çürük olduğunu ortaya koymak istiyorum ki Şîa için ciddiyetini ve felaketin büyüklüğünü görsün. Şîa geleneğine ve fakihlerimizin caiz gördüklerine göre mut'a nikâhı bir erkeğin, bir başka adamla evli olmayan sayısız kadınla şahitlere bile gerek kalmaksızın sadece söyleyeceği iki kelime karşılığında istediği süre için cinsel teması helal edinmesidir. Mut'a'nın Halife Ömer zamanında yasaklandığını söylemek Hz. Ali'nin halife olduktan sonra mut'anın uygulanması yönünde bir hüküm koymamasıyla çürümektedir. İmam Ali'nin görüş ve uygulamaları bizim için delildir. Emir ve yasakları rahatça ifade edebileceği hilafeti döneminde böyle bir uygulamaya yol vermemiş olmasını fakihlerimiz neden görmezden geliyorlar? Bu, mut'anın Hz. Peygamber döneminde yasaklandığının açık delilidir. İnsan şerefli bir varlık olarak yaratılmış²⁸⁰ ve Hz. Peygamber de kendi ifadesiyle yüce

²⁷⁸ Hâirî, s. 140.

²⁷⁹ Hâirî, s. 180-181.

²⁸⁰ İsrâ' (17), 70.

ahlakı tamamlamak üzere gönderilmiştir. İnsan onurunu ayaklar altına alan ve hiçbir ahlakî değerle bağdaşmayan bu sebeple de tarihin hiçbir döneminde hükümdarların kendi saraylarında bile uygulamaya cesaret edemedikleri böyle bir anlayışı nasıl savunabiliriz! Kadını zillete düşüren, alınıp satılan bir ticaret metaı haline dönüştüren, bir erkeğin sınırsız miktarda kadını üst üste yığıp kullanmasının dinle bağdaşır tarafı neresidir?! Bizim fakihlerimiz sanki mut'ayı erkeklerin fuhuşa düşmemesi için iyilik olmak üzere Allah'ın koyduğu kanun olarak tasavvur etmektedirler. Bununla onlar İslam'ın sadece erkekler için konmuş bir din olmadığı, İslam'ın herkesin dini olduğu gerçeğini unutmuş görünmektedirler. İlahi dinler, erkekler şehvetlerini ve cinsel dürtülerini, kanun ve meşruiyet görüntüsü altında tatmin etsinler diye mi gelmiştir! İslam, insanları her şeyi mübah gören cahiliye anlayışından çıkarıp erdemli bir yaşantıya sevk etmek için gelmiştir. Dörtten fazla evliliği yasaklayan İslam, çok eşliliği de ağır şartlara bağlamış, boşanmayı hoş karşılamamıştır. Evlenme ve boşanma konusunda bu kadar disiplinli olan bir din içerisinde sınırsız serbestlik ifade eden bir uygulamaya nasıl cevaz olabilir! Son söz olarak şunu söylemek mümkündür: Şîa dışındaki diğer mezhepler için ciddiyetini, sosyal ve ahlaki tehlikelerini görerek, mut'aya karşı hak, adalet ve ahlaka yakışan bir tavır sergilemişlerdir. Fakat bizim fakihlerimiz bunu yapmamışlardır. İmam Ca'fer es-Sâdık'a atfedilen '*Doğruluk onlara (Ehl-i Sünnete) muhalefettir*' şeklindeki yalan ve iftira niteliğindeki bir söze tutunarak lanetli mut'ayı helal görmüşlerdir. Mut'anın lehinde yer alan bütün rivayetler yalan ve uydurmadır. ***Böyle bir nikâha cevaz verenler kendi kızları, kız kardeşleri veya akrabaları için de caiz görürler mi?. Yoksa izin vermek bir yana sözünü duymaları bile onları çılgına mı çeviriyor?. Kendi kızları ve diğer yakınları için mut'aya razı olmayanlar bunu kendi aile ve soylarının şerefine ters gördükleri için yapamamaktadırlar. Hatta bu gün bazı Şîi bölgelerde, konu lehinde bir kelimenin bile konuşulamayacağı yerler vardır. Bir fakihten bu yönde bir izin istense cinayet bile çıkabilir. O zaman hiç kimse kendisi için istemediği bir şeyi diğer kardeşlerine reva görmemelidir.***²⁸¹

SONUÇ

Kur'ân ve Sünnetin evliliğin kalıcılık ve mutluluk esası üzerine kurulması felsefesine rağmen Şîi-Ca'ferî gelenekte mut'a neredeyse bir iman esası gibi kabul edilmiş ve büyük teşvik görmüştür. Cinselliğin yapısında bulunan cazibeye dinin motive edici gücü de dâhil edilince mut'a uygulamasının bazı Şîi çevrelerde oldukça rağbet gördüğü anlaşılmaktadır. Özellikle Kur'ân ve Hz. Peygamber mut'aya izin vermesine rağmen Hz. Ömer'in yasakladığı iddiası eklenince Sünnî-

²⁸¹ bk. Mûsâ el-Musevî, *eş-Şî'a ve't-tašhîh: es-Sırâ' beyne's-Şî'a ve't-teşeyyü'*, U.S.A., 1408/1988, s.108-113; bu bölümün tam tercümesi için bk. "Geçici Nikâh/Mut'a..." (çev. Doğan Kaplan), *S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 15, Konya 2003, s. 273-279.

lik ve Ömer karşıtlığı temelinde ideolojik bir zemin de oluşturularak mut'anın kökleşmesi sağlanmıştır.

Mut'anın İslam açısından tecvizi mümkün gözükmemektedir. Bu konuda Şîa'nın ileri sürdüğü delillerin tutarsız olduğu dikkati çekmektedir. Ehl-i Sünnetin bir çok deliline karşı kendi âlimlerinin icmanı ileri sürerek karşılık vermeleri dayanaklarının zayıflığını göstermektedir. Oysa mut'anın caiz olmadığı konusunda Ehl-i Sünnet ve diğer ulema arasındaki icma daha kuvvetli bir yapı arz etmektedir. Ayrıca muteber kitaplarında mut'a nikâhının caiz olamayacağını gösteren bir çok rivayet mevcuttur. Fakat Kur'ân ve Sünnet'in ruhuna uygun olan bu rivayetleri dikkate almamaktadırlar. Bunlara karşı olan rivayetlerin de aslının olmadığı anlaşılmaktadır. Bu konu bile ayrı bir araştırma mevzuudur.

Mut'anın cevazına en güçlü delil olarak ileri sürülen Nisa suresinin 24. ayeti mehir ahkâmının bir parçasıdır, mut'a ile bir ilgisi yoktur. Âyetin kadınlardan yararlandığınıza karşılık olarak ücretlerini verin şeklinde anlaşılması hatalıdır. Çünkü Kur'ân'a göre mehir yararlanmanın karşılığı değildir (Nisâ', 4/4).

Nikâh akdi neslin varlık ve devamının kendisine bağlı olduğu cinsel ilişkinin meşru biçimi ve kurumsal kimliğidir. Nikâhtaki tabir-i caizse evcilleştirilmiş ve kontrol altına alınmış olan şehvet bu ulvî gaye için sadece araç olma özelliğine sahiptir. Mut'ada ise vahşî şehvetin egemenliği söz konusudur ve sadece onun tatmini ana gayedir. Bu yüzden mut'aya konu olan kadın kiralık konumundadır. Bunun Kur'ân ve sünnetin öngördüğü aile modeline uyan hiçbir tarafı yoktur.

Kur'ânda mut'aya cevaz veren bir ayet olmadığı gibi Arap toplumundaki uygulama da bizzat Rasûl-i ekrem tarafından yasaklanmıştır. Özellikle mut'a yasağının ilan edilmesini bizzat Hz. Ali'den istemesi ya da bu hadisin Hz. Ali kanalıyla gelmesi Hz. Peygamber'in bir mucizesi olarak değerlendirilebilir. Bu hadis Şîa'nın muteber kitaplarında, Zeyd b. Ali'nin *el-Mecmû'*unda, Ehl-i Sünnetin muteber hadis mecmualarında yer almıştır. Şîa'nın bu hadisi takıyyeye hamletmesi bir tutarsızlıktır. Abdullah b. Abbas'a mut'anın yasaklanmış olduğunu bildiren de Hz. Ali'dir. Bundan sonra onun görüşünden rücû ettiği nakledilmektedir.

Bazı kıraatlarda Nisâ' 24. ayetinin "*belli bir vakte kadar nikâhlandığımızda*" ilavesiyle okunması *şâzz* kıraatir, *mütevâtir* değildir, bağlayıcılığı yoktur.

Mut'ayı Hz. Ömer'in yasakladığı iddiası da doğru değildir. Hz. Ömer'in yaptığı konu etrafında takip edilen süreç itibariyle zihninlerde oluşan karmaşadan dolayı yasağın ulaşmadığı insanlara bunu duyurmaktan ibarettir. Nitekim bu husus Hz. Ömer'in kendi ifadelerinde çok açıktır. Kendisi yasağı hatırlattığında müşaviri ve yardımcısı Hz. Ali'den bir itirazın gelmemesi dahası Hz. Ali'nin hilafeti devrinde yetkiler eline geçtiği halde caiz olduğunu ilan etmemesi kural dışı bir durumun bulunmadığını göstermektedir.

Burada şu hususa işaret etmek isteriz ki mut'anın İran havzasında kabulünün bu ülkenin tarihiyle mesela İslam öncesi kültürüyle bir bağlantısı olabilir mi sorusuna cevap aranması gerekir. Çünkü İran tarihinin önemli dönemlerinden

olan Mazdeklerin kadına bakışıyla mut'a uygulaması arasında bir paralellik var gibi gözükmektedir. Çünkü Mazdeklerde kadın kamu malıdır, ortak maldır.²⁸² Mazdek fesadın sebebi olarak gördüğü mal ve kadını ortak ilan ederek toplumu bu çıkmazdan kurtarabileceğine inanmıştı. Tabii bu daha büyük bir fesada yol açmıştı.²⁸³ Mut'ada da benzer bir anlayış gözükmektedir. Bu tür evlilikte kadının orta malı olması bir yana mut'a, ahlaki çöküşü önlemenin aracı kabul edilirken kendisi bu çöküşün sebebi olmuştur. Şehlâ Hâirî'nin araştırması ortaya koymuştur ki mut'a ikinci derece bir kadın sınıfı ortaya çıkarmıştır.

Bibliyografya

[Kütüb-i tis'a kategorisinde yer alan eserlere dipnotta gösterilirken Concordance'ın esas alınması sebebiyle, sözlük türü eserlerde de madde gösterildiği için bibliyografyada yer verilmemiştir]

Abdullah Kahraman, "Mut'a Nikâhı Üzerine Bazı Mülâhazalar", *İHAD*, sy. 10, Konya 2007, s. 153-170.

Ahsâî, Şemsüddîn Muhammed b. Alî b. İbrâhîm b. Ebî Cumhur el-Hecerî (ö. 904/1499 [?]), *'Avâlî'l-le'âlî*, Kum 1405.

Ali b. İbrahim b. Hâşim el-Kummî (ö.307/919), *et-Tefsîr*, Kum 1407.

Âyetullâhiluzmâ Mähemmâd Fâzil Lankarânî, *Tovzihul-məsail Risalesi: Şəriət Hökmlərinin İzahı* (az. trc. M. Əlizadə), Kum 1385/2006.

Âyetullâhiluzmâ es-Seyyid Yûsuf el-Medenî et-Tebrizî, *Minhâcü'l-ahkâm*, İsmâiliyyân 1419.

Behûtî, Mansûr b. Yûnus (ö.1051/1641), *Şerhu Müntehe'l-irâdât*, Beyrut 1996.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî (ö. 458/1066), *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. M. Abdülkadir Ata), Beyrut 1414/1994.

Cenedî, Ebû Abdillâh Bahâüddîn Muhammed b. Yûsuf (ö. 732/1332), *es-Sülûk fî tabakâti'l-ulemâ' ve'l-mulûk* (nşr. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin), San'a 1995.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî (ö. 370/981), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, İstanbul 1335-38.

Cevad Ali (ö.1987), *el-Mufasssal fi târihi'l-'Arab kable'l-İslâm*, Bağdad 1413/1993.

Ebû Avâne, Ya'kûb b. İshâk b. İbrâhîm el-İsferâyîni (ö. 316/929), *el-Müsned*, Beyrut, ts. (Dâru'l-Ma'rife).

Ebû Hilâl el-Askerî, Hasan b. Abdillâh b. Sehl (ö. 400/1009'dan sonra), *el-Furûku'l-lugaviyye* (nşr. Muhammed Bâsil Uyûnü's-Sûd), Beyrut 1426/2005.

Fahreddîn er-Râzî (ö.606/1209), *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut 1415/1995.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed en-Nisâbü'rî (405/1014), *el-Müstedrek* (nşr. M. Abdülkadir Atâ), Beyrut 1411/1990.

Halebî, Ebû'l-Ferec Nûruddîn Alî b. Burhâniddîn İbrahim (1044/1635), *es-Sîretü'l-Halebiyye*, Beyrut 1400/1980.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sabit (ö. 463/1071), *Târîhu Bağdâd*, Beyrut, ts. (Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye).

²⁸² Kenan Has, "Mezdekiyye", *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 523.

²⁸³ Bk. Hidayet Işık, "İslam Bilginlerinin Seneviye Adı Altında Dualist Dinlere ve Mezheplere Yaklaşımları", *Dini Araştırmalar*, VI/18, Ankara 2004, s. 168.

- Hâzîmî, Ebû Bekr Zeynüddîn Muhammed b. Mûsâ b. Osman b. Hâzîm el-Hemedânî (ö. 584/1188), *el-İ'tibâr*, Hims 1386/1966.
- Hibetullâh b. Selâme (ö. 410/1019), *en-Nâsîh ve'l-mensûh* (nşr. Züheyr eş-Şâviş-Muhammed Ken'ân), Beyrut 1404/1984.
- Hidayet Işık, "İslam Bilginlerinin *Seneviye* Adı Altında Dualist Dinlere ve Mezheplere Yaklaşımları", *Dini Araştırmalar*, VI/18, Ankara 2004, s. 168.
- Hillî, Cemâlüddîn el-Hasen (el-Hüseyn) b. Yûsuf b. Alî İbnü'l-Mutahhar (ö. 726/1325), *Nehcü'l-hakk ve keşfü's-sıdk*, Kum 1407.
- Hür el-Âmilî, Muhammed b. Hasen b. Alî el-Mesgarî (ö. 1104/1693), *Vesâilü's-Şî'a*, Kum 1409.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî (ö. 463/1071), *el-İstî'âb* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Beyrut 1412.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkl eş-Şâfiî (ö. 571/1176), *Târihu medîneti Dımaşk* (nşr. Muhibbüddîn el-'Umerî), Beyrut 1995.
- İbn Âşûr, Muhammed (ö.1974), *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, Beyrut 1420/2000.
- İbn Bâbeveyh el-Kummî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Mûsâ (ö. 381/991), *Men lâ yahduruhu'l-fakîh*, (nşr. M. Ca'fer Şemsüddîn), Beyrut 1411/199.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849), *el-Musannef* (nşr. Muhammed Avvâme), Beyrut 1427/2006.
- İbn Ebî Ya'lâ, Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Muhammed (ö. 526/1131), *Tabakâtü'l-Hanâbile* (nşr. Muhammed Hamid el-Fikî), Beyrut, ts. (Dâru'l-Ma'rif).
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî (ö. 852/1449), *Fethu'l-Bârî*, Beyrut, ts. (Dâru'l-Fikr).
- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed el-Bermekî el-İrbilî (ö. 681/1282), *Vefeyâtü'l-a'yân* (nşr. İhsan Abbâs), Beyrut, ts. (Dâru Sâdır).
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed el-Endelüsî el-Kurtubî (ö. 456/1064), *en-Nâsîh ve'l-mensûh* (nşr. Abdülgaffâr el-Bündârî), Beyrut 1406/1986.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşki el-Hanbelî (ö. 751/1350), *Zâdü'l-me'âd*, Beyrut 1415/1994.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö. 970/1563), *el-Eşbâh ve'n-nezâir* (Hamevî, *Gamzü 'uyûni'l-besâir* ile), Beyrut 1405/1985.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî (ö. 728/1328), *Minhâcü's-sünne* (nşr. M. Reşâd Sâlim), Riyâd 1986.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî (ö. 543/1148), *Kitâbü'l-Kabes* (nşr. Muhammed Abdullah Veled Kerîm), Beyrut 1992.
- İbnü'l-Cevzî, Ebül-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân el-Bagdâdî (ö. 597/1201), *el-Muntazam*, Beyrut 1358.
- İbnü'l-Feres el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülmün'im b. Abdirrahîm (ö.597/1201), *Ahkâmu'-Kur'ân* (nşr. Münciye es-Sevâyihi), Beyrut 1427/2006.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî (ö. 861/1457), *Fethu'l-Kadîr*, Kahire 1319.
- İbnü'l-İmâd, Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî (ö. 1089/1679), *Şezerâtü'z-zeheb* (nşr. Abdülkadir-Mahmud el-Arnaût), Dımaşk 1406/1996.
- İbnü'l-Verdî, Ebû Hafs Zeynüddîn Ömer b. el-Muzaffer b. Ömer el-Bekrî el-Kureşî el-Ma'arrî (ö. 749/1349), *Târih*, Beyrut 1417/1996.

- İ. Kâfi Dönmez, "Müt'a", *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 174-180.
- İmâdî, Hâmid b. Alî b. İbrâhîm ed-Dımaşki (ö. 1171/1758), *Lum'a fî ahvâlî'l-mut'a* (nşr. Saffet Köse, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Konya 2003 içinde), 219-260.
- Kenan Has, "Mezdekiyye", *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 523-524.
- Kudâ'î, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer el-Kudâî (ö. 454/1062), *Müsnedü's-Şihâb* (nşr. Hamdi es-Selefî), Beyrut 1407/1986.
- Küleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb b. İshâk er-Râzî (ö. 329/941), *el-Kâfî* (nşr. M. Ca'fer Şemsüddîn), Beyrut 143/1992.
- M. Akif Aydın, "Mehir", *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, s. 389-391.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî (ö. 450/1058), *el-Hâvi'l-kebir* (nşr. Ali M. Muavviz-Adil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1419/1999.
- Mer'î b. Yûsuf b. Ebî Bekr b. Ahmed el-Kermî (ö. 1033/1624), *Kalâidü'l-mercân fî'n-nâsih ve'l-mensûh mine'l-Kur'ân* (nşr. Sami Atâ Hasan), Küveyt 1400/1980.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh el-Bağdâdî (ö.683/1284), *el-İhtiyâr*, Beyrut 1426/2005.
- Meydânî, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm el-Meydânî en-Nîsâbü'rî (ö. 518/1124), *Mecma'u'l-emsâl* (nşr. Naim H. Zerzûr), Beyrut, ts. (Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye).
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân (ö. 742/1341), *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'ir-ricâl* (nşr. Beşşâr Avvâd), Beyrut 1400/1980.
- M. Şemsettin Günaltay (ö.1961), *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri* (sad. M.Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli), Ankara 1997.
- Muhaddis en-Nûrî, Mirzâ Hüseyin en-Nûrî et-Tabersî (ö.1902), *Müstedrekü'l-Vesâil*, Kum 1408.
- Mûsâ el-Musevî, *eş-Şî'a ve't-tashîh: es-Sirâ' beyne's-Şî'a ve't-teşeyyu'*, U.S.A., 1408/1988, s.108-113; trc. "Geçici Nikâh/Mut'a..." (çev. Doğan Kaplan), *S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 15, Konya 2003, s. 273-279.
- Musannifek, Alâüddîn Alî b. Muhammed b. Mes'ûd el-Bistâmî eş-Şahrûdî (ö. 875/1470), *el-Hudûd ve'l-ahkâmü'l-fikhiyye*, Beyrut, 1411/1991.
- Müttakî el-Hindî, Alâüddîn Alî b. 'Abdilmelik (ö.975/1567), *Kenzü'l-'ummâl* (nşr. Bekrî el-Hayyânî-Safvet es-Sekkâ), Beyrut 1401/1981.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Murâdî el-Mısırî (ö.338/950), *en-Nâsih ve'l-mensûh* (nşr. Muhammed Abdüsselâm Muhammed), Küveyt 1408/1988.
- Pîrizâde Mehmed Sâhib Efendi (ö.1162/1749), "Risâle 'alâ Bahsin min ebhâsi'l-Lum'a fî milki'l-mut'a" (nşr. Saffet Köse, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy.,5, Konya 2005 içinde), s.424-432.
- Saffet Köse, "Hülle", *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s. 475-477.
- _____, "İslam Hüququnun İnkişafında Həzrət Əlinin (ə) Rolü: Bə'zi İctihad və tətbiqatların təhlili", *Həzrət Əlinin (ə) Həyatı və Şəxsiyyətinə Həsər Olunmuş Bənəlxalq Elmi Konfransın Materialları*, Bakı 2001, s. 225-233 (Azerice).
- _____, "Kur'an-ı Kerim Göre Ferde Mes'uliyet Yükleyen ve Bunu Düşüren Faktörler", *Kur'an-ı Kerim'de Mes'uliyet (Sempozyum Bildirileri)*, İstanbul 2006, s.79-151.
- _____, *İslam Hukukunda Kanuna Karşı Hile*, İstanbul 1996.
- Sahîhu ibn Hibbân bi-tertibî İbn Balabân* (nşr. Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1418/1997.
- Sâih Ali Hüseyin, *el-Aslü fî'l-eşyâ'....* Velâkinne'l-müt'ate harâm!., Dâru Kuteybe 1408/1988.

- Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhamed (ö.489/1096), *Tefsîru'l-Kur'ân* (nşr. Yâsir İbrahim-Guneym Abbâs), Riyad 1418/1997.
- Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl (ö.483/1090), *el-Mebsût*, Kahire 1324-31.
- _____, *el-Usûl*, İstanbul 1984.
- Seyyâgî, Şerefüddîn Hüseyin b. Ahmed es-San'ânî (ö.1221/1806), *er-Ravzu'n-nadîr*, Kahire 1347-49/1928-31.
- Suyûtî, Celâlüddîn b. Abdirrahmân (ö.911/1505), *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, Kahire 1378/1959.
- Şehlâ Hâirî, Mut'a: ez-Zevâcü'l-müekkat 'inde's-Şî'a, hâletü Îrân 1978-1982 (trc. Fâdî Hammûd, orijinal ismi: The Law of Desire: Temporary Marriage in Shi'i Iran), Beyrut 1995.
- Şerif el-Murtezâ, Ebü'l-Kâsım Âlemülhüdâ Ali b. Hüseyin (ö.436/1044), *ez-Zerî'a ilâ usûli's-Şerî'a*, Tahran 1374.
- Şeyh Müfid, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. en-Nu'mân el-Hârisî el-Ukberî (ö. 413/1022), *Hulâsatü'l-îcâz* (nşr. Ali Ekber Zemânî Nezâd), Kum 1413.
- _____, *el-Mukni'a*, Kum 1413.
- _____, *Risâletü'l-mut'a*, Kum 1413.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed (ö.360/971), *el-Mu'cemü'l-kebîr* (nşr. Hamdi es-Selefi), Musul 1404/1983.
- Tabersî, Ebû Alî Emînüddîn Fazl b. Hasan (ö.548/1153), *Mecma'u'l-beyân*, Tahran 1417/1996.
- Tesûlî, Ebü'l-Hasen Ali b. Abdisselâm (ö.1258/1842), *el-Behce şerhu't-Tuhfe* (nşr. M. Abdülkadir Şahin), Beyrut 1418/1998.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen (ö.460/1068), *el-Emâli*, Kum 1414.
- _____, *el-İstibsâr* (nşr. M. Ca'fer Şemsüddîn), Beyrut 1414/1994.
- _____, *Kitâbü'l-Hilâf*, Kum 1414.
- _____, *en-Nihâye*, Beyrut 1390/1970.
- _____, *Tehzîbü'l-ahkâm* (nşr. M. Cevâd el-Fakîh-Yûsuf el-Bıkâ'î), Beyrut 1413/1992.
- _____, *'Uddetü'l-usûl* (nşr. Muhammed Rızâ el-Ensârî el-Kummî), Kum 1417.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö.748/1347), *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'* (nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr.), Beyrut 1413/1992.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullâh Muhammed b. Ömer (ö. 538/1143), *el-Keşşâf*, Kahire 1366/1947.
- Zeyd b. 'Ali (ö.122/740), *el-Mecmû'* (nşr. Abdullah el-İzzî), San'a 1422/2002.